

A DEBRECENI EGYETEM HABILITÁCIÓS FÜZETEI
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

Joghatósági kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában

HABILITÁCIÓS TÉZISEK

ÍRTA:

Dr. Szemesi Sándor

aki

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYOK TUDOMÁNYÁGBAN

habilitáció elnyerésére pályázik

DEBRECEN

2014.

I. Alapvetés

A nemzetközi szerződések szövege (különösen, ha a szerződés több, egyaránt hiteles nyelven íródott) igen gyakran igényli az arra feljogosított fórum részéről annak értelmezését, azaz annak megvilágítását, hogy pontosan mit is jelentenek az egyes szavak és kifejezések az egyezmény szövegében. Az átlagosnál nagyobb jelentősége akkor van az értelmezésnek, ha az adott nemzetközi szerződés nem csupán „papíron” (vagy a néhány részes fél államközi gyakorlatában elvétve felhívott módon) létezik, hanem a magán- és jogi személyek (és persze a részes államok) mindennapi életében is szerepet játszik. Központi szerepet pedig akkor nyerhet az értelmezés kérdése, ha létezik olyan nemzetközi bírói fórum, melynek feladata az adott nemzetközi szerződés egyes rendelkezéseinek tartalommal való megtöltése. Amikor egy-egy nemzetközi szerződésen alapuló bírói fórum értelmezési tevékenységét értékeljük, magától értetődő természetességgel gondolunk a luxemburgi székhelyű Európai Unió Bírósága jogfejlesztő tevékenységére, és hajlamosak lehetünk elfelejteni, hogy a strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága is legalább akkora jelentőségű jogfejlesztő-jogértelmező tevékenységet végez. A habilitációs eljárás (és az alapjául szolgáló kézirat) keretei között az Emberi Jogok Európai Bírósága által végzett jogértelmezés kereteit és korlátait kívánom bemutatni. A vizsgálat célja az Emberi Jogok Európai Egyezménye joghatósági kérdéseinek vizsgálata az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatán keresztül, azaz hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye szövegéhez, mint kiindulási ponthoz képest mennyiben szűkítette, illetőleg tágította a Bíróság joghatóságát az Emberi Jogok Európai Bírósága a saját évtizedek alatt fejlesztett esetjogán keresztül.

II. Nemzetközi szerződések értelmezése – a strasbourgi bíróság eljárásának alapkérdései

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye értelmezése során nem csupán a két, néha megfogalmazásában eltérő hivatalos nyelv (angol és francia) alkalmazása jelent problémát az Emberi Jogok Európai Bírósága számára, hanem az a tény is, hogy az Egyezmény egyes rendelkezéseit lehetőség szerint azonos módon kell értelmezni az Egyezményben részes valamennyi állam tekintetében, függetlenül azok gazdasági, kulturális vagy éppen történelmi sajátosságaitól, melyek adott esetben az állam joghatósága alatt álló polgárokkal kapcsolatos bánásmódot is alapvetően befolyásolhatják. Ugyanakkor az Egyezmény preambuluma alapján ezen azonos értelmezési kötelezettség kétséget kizáróan levezethető, hiszen a részes államok eszerint „*a politikai hagyományok, eszmények, a szabadság és a jog uralma közös örökségével rendelkeznek.*” Márpedig ezen közös örökség egységes és főleg hatékony érvényesítése feltétlenül megköveteli az Egyezményben foglalt egyes jogok és szabadságok egységes értelmezését is. A strasbourgi bíróság esetjogából azonban természetesen találhatunk olyan (a bepanaszolt államoktól származó) érvelést is, melyek ezzel ellentétes álláspontot fejtenek ki. Az elhíresült *belga nyelvi ügyben* például a belga kormány azzal érvelt, hogy amikor Belgium ratifikálta az Egyezmény 1. kiegészítő jegyzőkönyvét, akkor a vonatkozó, a nyelvhasználattal kapcsolatos belga törvények már 20 éve hatályban voltak, és a belga kormány nem feltételezte azt, hogy a ratifikáció Belgium elmarasztalását eredményezhetné, mely ráadásul a belga politikai élet legfontosabb politikai és jogi tradícióit kérdőjelezné meg.¹ Az Emberi Jogok Európai Bizottsága azonban a belga kormány ezen észrevételére reagálva hangsúlyozta, hogy a Bizottság már korábban is számos alkalommal minősített az Egyezménnyel összeegyeztethetetlennek olyan jogszabályokat, melyek már évek óta hatályban voltak. A nemzetközi jog általános elveivel összhangban, az Egyezmény szellemisége megköveteli, hogy az Egyezményben részes államok biztosítsák azt, hogy a belső jogalkotásuk

---

¹ ECHR, *Case „Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium”*, az Emberi Jogok Európai Bizottsága 1965. június 24-i jelentése, Comm. Report, Eur. Court HR, Series B. No. 3., 275.

összhangban legyen az Egyezményvel, és amennyiben szükséges, a megfelelő változtatások végrehajtásáról határozzanak, tekintettel arra, hogy az Egyezmény a részes államok valamennyi szervét, beleértve a jogalkotót is, kötelezi.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye értelmezésével kapcsolatos alapkövetelmények a *Golder ügyből*² vezethetők le mindenekelőtt. Az ügy rövid tényállása szerint az 1965-ben Nagy-Britanniában rablás miatt 15 év szabadságvesztés büntetésre ítélt Sidney Elmer Golder 1969-ben állítólag részt vett egy súlyos börtönlázadásban, mellyel kapcsolatosan eljárás is indult ellene. Golder az ügyről írt a parlamenti képviselőjének és a rendőrség főparancsnokának is, azonban a börtönparancsnok nem járult hozzá a levél továbbításához, merthogy Golder nem volt hajlandó azt előzetesen a börtönhatóságnak bemutatni. Golder ezt követően a belügyminiszterhez fordult, egyebek között kérve áthelyezését egy másik fegyházba, illetőleg kérve azt, hogy az ügyében ügyvédi segítséget vehessen igénybe, azonban a miniszter válaszában mindkét kérést elutasította. Az ügy egyik központi kérdése az Egyezmény tisztességes eljáráshoz való jogot tartalmazó 6. cikkének értelmezése volt, nevezetesen, hogy a 6. cikkben foglalt, a tisztességes eljáráshoz való jog csak a nemzeti bíróságok előtt folyó eljárásokra vonatkozik, vagy abba beleértendő a bírósághoz fordulás joga biztosításának kötelezettsége is.³ Amennyiben a szerződések jogában főszabály szerint irányadónak tekinthető megszorító értelmezést vesszük alapul, kétségtelenül az első megközelítés a helyes, amennyiben viszont az Emberi Jogok Európai Egyezménye szellemiségét idézzük meg a szerződés tárgyán és célján keresztül, úgy a kiterjesztő értelmezés tűnik sokkal inkább elfogadhatónak.

Az Emberi Jogok Európai Bizottsága jelentésében rögzítette, hogy az 1969. évi bécsi egyezmény értelmezésre vonatkozó rendelkezései kétségtelenül a nemzetközi szokásjog részének tekinthetők, függetlenül attól, hogy az 1969. évi bécsi egyezmény 4. cikke maga is rögzíti, hogy az „csak azokra a szerződésekre alkalmazandó, amelyeket az államok azután kötöttek, hogy ez az egyezmény az ő vonatkozásukban már hatályba lépett.” Tekintettel arra, hogy itt tehát formálisan nem az 1969. évi bécsi egyezmény, hanem az abban foglalt szokásjogi szabályok jelen esetben való alkalmazhatósága a kérdés, ekként nincs annak jelentősége, hogy az egyezményt Nagy-Britannia ratifikálta-e már vagy sem.⁴ A Bizottság kiemelte továbbá, hogy az értelmezés során az egyes rendelkezések jelentésének objektív tartalmát kell az értelmezést végző testületnek megállapítania, és nem pedig azt a szubjektív elemet kell vizsgálnia, hogy egyes szerződő felek hogyan értelmezhettek bizonyos rendelkezéseket akkor, amikor megerősítették az Emberi Jogok Európai Egyezményét. Ráadásul, a Bizottság meggyőződése szerint az Egyezmény rendelkezései nem értelmezhetőek megszorítóan, amennyiben a megszorító értelmezés a szerződés tárgyát és célját veszélyeztetné.⁵ A Bizottság álláspontja szerint ugyanis az Egyezmény elsődleges célja az egyének emberi jogainak és alapvető szabadságainak hatékony védelme, és nem pedig az ezzel ellentétben álló, az államok szuverenitását hangsúlyozó megszorító értelmezés alkalmazása.

Mint látható, mind a Bizottság, mind pedig a Bíróság egyetértett abban a kérdésben, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye értelmezése és alkalmazása nemzetközi jogi kérdésként kezelendő, mely megközelítés más ügyekben is visszaköszönt. Így például a *De Becker* ügyben a Bizottság kifejezetten utalt a szerződő felek azon kötelezettségére, hogy biztosítsák a belső joguk Emberi Jogok Európai Egyezményével való összhangját, a nemzetközi jog általános szabályainak

² ECHR, *Golder kontra Egyesült Királyság*, 1975. február 21-i ítélet (ügyszám: 4451/70).

³ BERNHARDT, Rudolf, *Evolutive Treaty Interpretation, Especially of the European Convention on Human Rights*. German Yearbook of International Law, 1999, 17.

⁴ Az Egyesült Királyság csak 1971. június 25-én ratifikálta az 1969. évi bécsi egyezményt, mely 1980. január 27-én lépett hatályba. Forrás:

http://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?&src=TREATY&mtdsg_no=XXIII~1&chapter=23&Temp=mtdsg3&lang=en (2013. december 3-i letöltés). A kérelmező 1969-ben nyújtotta be beadványát, mely a szükséges hiánypótlásokat követően 1970. áprilisában került nyilvántartásba vételre.

⁵ Comm. Report, Eur. Court HR, Series B. No. 16., 33.

megfelelően, az Egyezmény szellemére és előkészítő munkálataira is tekintettel.⁶ Az Egyezmény rendelkezéseinek értelmezése során azonban az Emberi Jogok Európai Bírósága korábbi döntései is felhasználhatóak, hiszen az 1969. évi bécsi egyezmény 31. cikk (3) bekezdés b. pontja szerint a szövegösszefüggés mellett figyelembe kell venni „a szerződés alkalmazása során utólag kialakult olyan gyakorlatot, amely a szerződés értelmezését illetően a részes felek megegyezését jelenti”, márpedig a Bíróság esetjoga ilyenek tekinthető.⁷

Látható ugyanakkor, hogy bár kétségtelenül nemzetközi jogi kérdésről van szó, mégiscsak helytállóan tűnik Loucaides bírónak a *McElbinney ügyben* tett különvéleménye, miszerint az Emberi Jogok Európai Egyezménye egyfajta *lex specialis*ként kezelendő, ekként a nemzetközi jog általános szabályai csak annyiban alkalmazhatóak, amennyiben arra maga az Egyezmény is kifejezetten utal.⁸ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének értelmezésével kapcsolatosan mindez úgy összegezhető, hogy mind a korábban működő Bizottság, mind pedig a Bíróság általánosságban elfogadja (sőt olykor kifejezetten utal) a nemzetközi szerződések értelmezésének általános szabályaira, ugyanakkor az értelmezés eredménye vonatkozásában nem a főszabálynak tekinthető megszorító, hanem (az *ut res magis valeat quam pereat* elvére visszavezethető) kiterjesztő értelmezést követi.

A strasbourgi bíróság értelmezési módszerei közül talán a legnagyobb figyelmet az ún. „élő jog” (*living instrument*) koncepció képezi, mely alapján a strasbourgi bíróság mondhatni egyedülálló módon kifejezetten evolutív jogértelmezést végez, azaz nem a felek szerződéskötés kori akaratának felderítését, hanem sokkal inkább az Egyezmény szövegének az értelmezés időpontjában fennálló élethelyzetekhez igazítását tekinti fő céljául. Ez az evolutív jogértelmezés szakirodalmi álláspontok szerint bár szokatlan, de kétségtelenül levezethető az Emberi Jogok Európai Egyezménye preambulumból: „az Európa Tanács célja a tagjai közötti szorosabb egység megvalósítása és hogy e cél elérésének egyik módszere az emberi jogok és alapvető szabadságok megővése és további fejlesztése”, márpedig elvitathatatlan, hogy az élő jog koncepciója megfelel ennek a célnak.⁹ Az „élő jog” koncepciója alapesetként a *Tyrer ügy* említhető, melyben a Bíróság rögzítette, hogy az Egyezményt napjaink körülményei között kell értelmezni.¹⁰ Az ügy központi kérdése az volt, hogy vajon a Man szigeti fiatakorúak bírósága által elrendelt testi fenytés (három vesszőcsapás) tekinthető-e az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkében foglalt kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma sérelmének. A Bíróság annak ellenére minősítette a kérdéses testi fenytést az Egyezménybe ütközőnek, hogy az Egyesült Királyság védekezésében egyebek között a kérdéses testi fenytés tradicionális elfogadottságára is hivatkozott.

Ez az „élő jog” koncepció egyben annak kimondását is jelenti, hogy a strasbourgi bíróság korábbi döntései sem tekinthetőek örökérvényűnek: amennyiben számottevő változás áll be az adott ítélet alapjául szolgáló körülményekben (például radikálisan megváltozik az Európa Tanács tagállamai többségének joga vagy joggyakorlata egy bizonyos kérdésben, mely új európai konszenzust eredményez), könnyen elképzelhető, hogy egy újabb, lényegét tekintve hasonló ügyben a strasbourgi bíróság a korábbi ítélezési gyakorlatától eltérően foglal majd állást.

Az „élő jog” koncepciója különösen akkor fontos, ha a Bíróság a megváltozott körülményekre tekintettel új válaszokat keres régi problémákra (mint amilyen például a homoszexualitás megítélésének változása az egyes államokban), illetőleg ha olyan új problémák merülnek fel a Bíróság előtt, melyekre az Egyezmény megszövegezésekor az „alapító atyák” még

⁶ ECHR, *De Becker kontra Belgium*, a Bizottság 1958. június 9-i határozata (ügyszám: 214/56).

⁷ ECHR, *Loizidou kontra Törökország*, 1996. december 18-i ítélet (ügyszám: 15318/89), 73. pont.

⁸ ECHR, *McElbinney kontra Írország*, 2001. november 21-i ítélet (ügyszám: 31253/96).

⁹ Lásd például: GERARDS, Janneke, *Judicial Deliberations in the European Court of Human Rights*. In: HULS, Nick, ADAMS, Maurice and BOMHOFF, Jacco (eds.), *The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond*. The Hague, T.M.C. Asser Institute, 2009. 407-437.

¹⁰ ECHR, *Tyrer kontra Egyesült Királyság*, 1978. április 25-i ítélet (ügyszám: 5856/72), 31. pont.

csak nem is gondolhattak (így például annak vizsgálata, hogy a levelezés fogalmába beleérthető-e az e-mailzés). Ugyanakkor arra még az „élő jog” koncepció sem ad a Bíróságnak felhatalmazást, hogy új, az Egyezményben vagy kiegészítő jegyzőkönyveiben nem szereplő jogokat állapítson meg, csupán a már létező jogok tartalmának pontosítása (esetenként tágítása) „fér bele” ebbe a koncepcióba.

III. Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerződésértelmezési gyakorlatával kapcsolatos általános következtetések

Az előző fejezetben tett megállapításokra tekintettel az Emberi Jogok Európai Egyezménye értelmezésével kapcsolatosan az alábbi sajátosságok állapíthatók meg.

1. Az értelmezés kiindulási pontja az Emberi Jogok Európai Egyezménye tárgya és célja, azaz az Egyezményben foglalt jogok hatékony érvényesíthetősége.
2. Az értelmezés során ezen szempontnak alárendelten alkalmazhatóak a nemzetközi jog általános szabályai, különös tekintettel azokra az értelmezési módszerekre, melyek az 1969. évi bécsi egyezményben is megtalálhatóak. Az 1969. évi bécsi egyezmény vonatkozó rendelkezései ugyanakkor nem mint nemzetközi szerződéses kötelezettségek, hanem mint a nemzetközi szokásjog részei kerülnek felhívásra a Bíróság esetjogában, ekként már a kezdeti időszakban sem volt annak jelentősége, hogy vajon a kérdéses állam részesévé vált-e az egyezménynek vagy még nem.
3. Az értelmezés során elsősorban pragmatikus, az egyes jogok hatékony érvényesülését előmozdító értelmezés követendő, mely adott esetben túl is mutat az Egyezmény vonatkozó része nyelvtani értelmén.
4. Abban az esetben, ha több lehetséges értelmezési eredmény is levezethető, a kiterjesztő szerződésértelmezés a preferált, mert ez egyeztethető össze az Emberi Jogok Európai Egyezménye céljával és szellemiségével.
5. Az Egyezmény előkészítő munkálatai (*travaux préparatoires*) bár korlátozott mértékben, de ugyancsak figyelembe vehetőek az értelmezés során, csakúgy, mint más nemzetközi intézmények gyakorlata.
6. Az Egyezményt minden esetben napjaink követelményeihez igazítva kell értelmezni, tekintettel annak „élő jog” jellegére (*living instrument*).
7. Az értelmezés során figyelembe kell venni a 47 részes állam sok esetben eltérő társadalmi, gazdasági, kulturális hagyományait, és meg kell vizsgálni, hogy az egyes kérdésekben mekkora mozgásteret is hagy az Egyezmény, illetőleg az azon alapuló esetjog a részes államok számára (*margin of appreciation*).

IV. Az Emberi Jogok Európai Bírósága joghatóságának vizsgálata – főbb megállapítások

4.1 Főbb megállapítások a személyi joghatósággal összefüggésben

Bármely, az Egyezményben részes állam joghatósága alatt álló (vagy ideiglenesen állt) személy jogosult arra, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságához forduljon, függetlenül állampolgárságától, lakóhelyétől, sőt jogképességétől is. Ugyan a benyújtott kérelmek döntő hányadában egy részes állam polgára indít eljárást egy részes állam (jellemzően az állampolgársága szerinti állam) ellen, azonban annak sincs akadálya, hogy nem európai állampolgárságú, sőt hontalan személyek nyújtsanak be kérelmet. Előbbire példaként hozható egy anonimitást kérő

afgán menekült ügye¹¹, mely ügy egyébként azért is érdemel különös figyelmet, mert az a strasbourgi bíróság számára az uniós jog (jelen esetben a menekültekkel kapcsolatos eljárásra vonatkozó ún. Dublin II. rendelet¹²) és az Egyezmény egymáshoz való viszonyáról is ürügyet szolgáltatott az állásfoglalásra. A hontalansággal kapcsolatosan pedig a *Kuric és társai ügy* érdemel említést, melyben a Bíróság nemcsak hogy befogadta a hontalan kérelmezők beadványát, de egyenesen megállapította Szlovénia jogsértését a kérelmezők *de facto* hontalansága előidézésének ügyében, úgy ítélve meg, hogy az állampolgárság megszerzésével kapcsolatos kérdések is az Egyezmény magán- és családi élethez való jogot szabályozó 8. cikkelye hatálya alá tartoznak.¹³

A Bíróság esetjoga alapján, figyelemmel az Egyezmény 34. cikkének rendelkezéseire is¹⁴, az is kijelenthető, hogy nincs akadálya annak, hogy magánszemélyek csoportjai nyújtsanak be együttesen kérelmet. Ez tipikusan akkor történik, ha ugyanabból a tényállásból fakadóan több személy jogai sérültek, és ebben az esetben a Bírósághoz egyetlen kérelem került benyújtásra. A Magyarország ellen indult eljárások közül legutóbb a *Goldmann és Szénászký ügyben* került hasonló beadvány a Bíróság elé, melyben a kérelmezők az ellenük folyt büntetőeljárás hosszát és tisztességességét kérdőjelezték meg.¹⁵ Fontos azonban annak hangsúlyozása, hogy bár „csoportok” is nyújthatnak be kérelmet, a csoport minden tagjának sértetti státuszt kell valószínűsíteni, azaz nincs lehetőség *actio popularis* beadványok benyújtására. Így például a *Georgiai Munkáspárt ügyében* személyi okból nyilvánította elfogadhatatlannak a Bíróság a kérelem azon részét, melyben a kérelmező párt a georgiai elnökválasztással kapcsolatos kifogásait és ezáltal a szabad választásokhoz való jog sérelmét terjesztette elő. Az ügyben irányadó tényállás szerint miután Edward Shevardnadze államfő a rózsás forradalom eredményeként leköszönt hivataláról, 2004 januárjában Mihail Saakashvili került megválasztásra, a kérelmező pártból pedig nem indult jelölt az elnökválasztáson. Ettől függetlenül azonban, a Bíróság egyébként is megállapította, hogy miután az elnökválasztás során természetes személyek megválasztására kerülhetett sor, ezért (figyelemmel arra, hogy a Georgiai Munkáspárt jelöltet sem állított ezen a választáson) a kérelmező párt semmi esetre sem tekinthető sértettnek.¹⁶

A közösen benyújtott kérelmekről meg kell különböztetni azt az esetet, amikor a Bíróság a saját eljárási szabályzata alapján¹⁷ hivatalból vagy kérelemre egyesít több, közel azonos időben érkező, és azonos tényállásból fakadóan azonos jogok sérelmét felhívó, de külön benyújtott (és ekként külön ügyszámon is nyilvántartott) beadványt. A Magyarország ellen indult eljárásokban legutóbb 2008-ban került sor két (férj és feleség által) a tisztességes eljáráshoz való jog és a tulajdonjog sérelmét állító beadvány egyesítésére.¹⁸ Amíg azonban az ügyek egyesítése jó megoldásnak tűnhet néhány azonos tárgyú kérelem esetén, nyilvánvalóan alkalmazhatatlan több tucat (vagy akár több száz) hasonló eset tekintetében. Ez utóbbi esetekre alakította ki a Bíróság – előbb, 2004 óta informálisan, majd immáron 2011. április 11. óta az eljárási szabályzatban is nevesítve¹⁹ – a „mintaítélettel végződő” eljárást (*pilot judgment procedure*), melynek részletesebb bemutatására a későbbiekben kerül sor.

---

¹¹ ECHR, *M.S.S. kontra Belgium és Görögország*, a Nagykamara 2011. január 21-i ítélete (ügyszám: 30696/09).

¹² A Tanács 343/2003/EK rendelete (2003. február 18.) egy harmadik ország állampolgára által a tagállamok egyikében benyújtott menedékjog iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról.

¹³ ECHR, *Kuric and others kontra Szlovénia*, 2010. július 13-i ítélet (ügyszám: 26828/06), különösen a 361. pont.

¹⁴ „A Bíróság kérelmeket vehet át bármely természetes személytől, nem-kormányzati szervezettől vagy személyek csoportjaitól, akik vagy amelyek azt állítják, hogy az Egyezményben vagy az abhoz kapcsolódó jegyzőkönyvekben biztosított jogok valamely Magas Szerződő Fél részéről történt megsértésének áldozatai.”

¹⁵ ECHR, *Goldmann és Szénászký kontra Magyarország*, 2010. november 30-i ítélet (ügyszám: 17604/05).

¹⁶ ECHR, *Georgian Labour Party kontra Georgia*, 2007. május 22-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 9103/04).

¹⁷ Rules of Court, Rule 42.

¹⁸ ECHR, *Sándor kontra Magyarország*, 2008. július 17-i ítélet (ügyszám: 9077/05, 10457/05).

¹⁹ Rules of Court, Rule 61.

A már idézett *Georgiai Munkáspárt ügye* arra is példa, hogy bár az Egyezmény „emberi” jogok védelmét tűzte ki célul, de bizonyos jogok esetében elképzelhető, hogy a kérelmező jogi személyiségű nem-kormányzati szervezet (ideértve a nemzeti jogban jogi személyiséggel nem rendelkező társaságokat is természetesen, a természetes személyek jogképességével kapcsolatosan tett megállapítások analógiájára). Adott esetben pedig akár egy egyháznak is lehetnek „emberi jogai”, mint történt a *Bolgár Ortodox Egyház Inokentij Metropolitan által jegyzett Szent Zsinatának ügyében*, melyben a kérelmező azt kifogásolta, hogy a bolgár állam tevékenyen beavatkozott az egyház belső vitájába, megsértve ezzel az Egyezmény gondolat, lelkiismeret és vallás szabadságát biztosító 9. cikkét.²⁰

Annak sincs azonban akadálya, hogy a kérelmező egy kizárólagos állami tulajdonban levő gazdasági társaság legyen, függetlenül attól, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményében részes államról van-e szó – mint történt az az *Iráni Hajózási Társaság ügyében*. Ilyen esetben a Bíróság gyakorlata szerint nem csupán a közhatalmi feladatok ellátása vizsgálendő, hanem az is, hogy vajon az érintett társaság monopóliumnak tekinthető-e a piac valamely szegmensében.²¹ A Bíróság fontosnak tartotta annak hangsúlyozását is, hogy az állami irányítás alatt működő társaságok esetében azért kiemelten fontos a működés körülményeinek és feltételeinek a vizsgálata, nehogy egyfajta joggal való visszaélést megvalósítva, „burkolt államközi panasz” benyújtására kerülhessen sor egy jogi személyiségű társaság nevében. A konkrét esetben ennek veszélye már csak azért sem állhatott fenn, mert a kérelmező honossága szerinti állam (Irán) nem részese az Emberi Jogok Európai Egyezményének. Ezen elvek alapján a Bíróság egyébiránt a Radio France-t (a francia közszolgálati rádiót) is jogosultnak tartotta arra, hogy kérelemmel fordulhasson a Bírósághoz, függetlenül attól, hogy az kizárólagos állami tulajdonban állt, és működését a köz érdekében végzett, közpénzekből finanszírozott műsorszolgáltatási tevékenység jellemezte. A Bíróság megítélése szerint ugyanis a francia sajtó- és médiajog teljeskörű függetlenséget és pártatlanságot garantált a közszolgálati rádió számára (bár az kétségtelen, hogy jogállása némiképp eltér a kereskedelmi rádiókétól), a rádió nem rendelkezett monopolpozíciókkal a rádiózási piacon, és (végső érvként) a vezető testületének 12 tagja közül is mindössze négyet jelölt az állam közvetlenül.²² A monopolhelyzet fontosságát jól mutatja, hogy a spanyol állami vasúttársaság beadványát a Bíróság viszont már elfogadhatatlanná nyilvánította, hiszen az az állami vasúti szolgáltatást kizárólagos joggal szervezte és végezte, ekként (figyelemmel a működése összes körülményeire) függetlensége az államtól nem volt igazolható.²³

A kérelem benyújtására nem jogosult kormányzati szervezetek körébe nemzetközi jogi értelemben természetesen nem csupán a kormány (központi államigazgatási szervek) értendőek bele, hanem adott esetben az ugyancsak közhatalmi feladatokat ellátó önkormányzatok is, hiába független a működésük a központi kormányzattól – melyek ekként ugyancsak nem jogosultak kérelem benyújtására, még akkor sem, ha megítélésük szerint egy másik állami szerv sértette meg valamely jogukat. Ekként elfogadhatatlanná nyilvánította a Bíróság egy spanyol önkormányzatnak a spanyol bíróságok tisztességes eljárás követelményét sértő gyakorlatát felhívó panaszát.²⁴ Érdekesképpen megjegyezhető, hogy az említett spanyol önkormányzat annak ellenére nyújtotta be a kérelmét, hogy mintegy 10 évvel korábban egy másik ügyben már (igaz, az Emberi Jogok Európai Bizottsága) hasonló érvek alapján személyi okból elfogadhatatlannak

---

²⁰ ECHR, *Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church (Metropolitan Inokentij) kontra Bulgária*, 2009. január 22-i ítélet (ügyszám: 412/03, 35677/04).

²¹ ECHR, *Islamic Republic of Iran Shipping Lines kontra Törökország*, 2008. március 13-i ítélet (ügyszám: 40998/98), különösen a 80-81. pontok.

²² ECHR, *Radio France kontra Franciaország*, 2003. szeptember 23-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 53984/00), különösen a 24-26. pontok.

²³ ECHR, *RENFE kontra Spanyolország*, 1997. szeptember 8-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 35216/97).

²⁴ ECHR, *Ayunntamiento de Mula kontra Spanyolország*, 2001. február 1-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 55346/00).

nyilvánította a beadványát.²⁵ Hasonló megállapításra jutott a Bíróság a Francia Antillákon, Argilly önkormányzatán belül működő önkormányzati kerület vonatkozásában is – azt lényegileg az állam szervének tekintve, függetlenül attól, hogy tényleges működését a központi kormányzattól egy óceányi távolságra látta el.²⁶ Egy 2010 decemberi esetben pedig a Bíróság azt is megállapította, hogy egy feloszlatott önkormányzat volt képviselői és polgármestere nem tekinthetőek az államtól független „magánszemélynek” a kérelem benyújtása szempontjából, amennyiben a képviselőtestület feloszlatásának jogellenességével összefüggésben, a saját korábbi hivatali cselekményeik véleménynyilvánítás szabadsága alá tartozását állítják.²⁷

A Bíróság nem csupán a sértettől magától, hanem a sértettel személyes és közeli kapcsolatban álló hozzátartozójától (közvetett áldozat) is befogadja adott esetben a kérelmet. Tipikusan ilyennek tekinthető az élethez való jog (2. cikk) megsértése, amikor is az áldozat az esetek döntő többségében nem maradt életben. A közeli kapcsolatban álló hozzátartozó kategóriája sem határozható meg azonban egzaktul: amíg a gyermek, szülő és házastárs tudomásom szerint valamennyi ügyben jogosult volt kérelem benyújtására²⁸, a *Yasa ügyben* a Bíróság az elhunyt személy unokaöccsének kérelmét is befogadta – igaz, az ítéletben kifejezetten szerepel az a tény is, hogy a kérelmezőnek és elhunyt nagybátyjának közös üzleti érdekeik is voltak.²⁹ A Bíróság gyakorlata szerint a közeli kapcsolat meglétének vizsgálata során a családi kötelék erősségét kell vizsgálni, ideértve mindenekelőtt a szülő-gyermek kapcsolatot. Éppen ezért a házasságkötés nélküli élettársi kapcsolat (adott esetben akár azonos nemű párok esetében is)³⁰ megalapozhatja a Bírósághoz fordulás jogát, míg például a Bíróság Nagykamarája nem fogadta el közvetett áldozatként az eltűnt török állampolgár külön családban élő, felnőtt testvérét.³¹ A közvetett áldozat kategóriája azonban szemlátomást kizárólag természetes személy kérelmezők esetében elfogadott: egy részvénytársaság tulajdonjogának sérelmével járó állami intézkedéssel szemben a részvényesek, mint állítólagos közvetett áldozatok beadványát a Bíróság ennek megfelelően el is utasította, hiába hivatkoztak arra, hogy a társaság által elszenvedett pénzügyi veszteségek őket, mint tulajdonosokat is érintik.³²

4.2 Főbb megállapítások a területi joghatósággal összefüggésben

Számos emberi jogi tárgyú szerződés esetében kérdésként merült fel az elmúlt évtizedekben, hogy lehetséges-e alkalmazni őket a részes államok területén kívül (illetőleg megfordítva: melyek azok az esetek, amikor egy részes állam területén bekövetkező jogsértés esetében sem alkalmazhatóak). A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. cikk (1) bekezdése kapcsán az Egyesült Államok például úgy érvelt, hogy az Egyezségokmány rendelkezéseit a részes államok területén és egyben joghatóságuk alatt álló személyekre kell csupán alkalmazni³³, azonban ezt a

---

²⁵ ECommHR, *Ayuntamiento de M. kontra Spanyolország*, 1991. január 7-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 15090/89).

²⁶ ECHR, *Municipal Section of Antilly kontra Franciaország*, 1999. november 23-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 45129/98).

²⁷ ECHR, *Demirbas and others kontra Törökország*, 2010. december 1-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 1093/08, 301/08, 303/08, 306/08, 309/08, 378/08, 382/08, 410/08, 421/08, 773/08, 883/08, 1023/08, 1024/08, 1036/08, 1260/08, 1353/08, 1391/08, 1403/08 és 2278/08).

²⁸ Ezek közül az élethez való jog „alapesetének” is tekinthető: ECHR, *McCann and others kontra Egyesült Királyság*, a Nagykamara 1995. szeptember 27-i ítélete (ügyszám: 18984/91).

²⁹ ECHR, *Yasa kontra Törökország*, 1998. szeptember 2-i ítélet (ügyszám: 22495/93) 65. pont.

³⁰ ECHR, *Karner kontra Ausztria*, 2003. július 24-i ítélet (ügyszám: 40016/98).

³¹ ECHR, *Cakici kontra Törökország*, a Nagykamara 1999. július 8-i ítélete (ügyszám: 23657/94) 98-99. pontok.

³² ECHR, *Agrotexim and others kontra Görögország*, 1995. október 24-i ítélet (ügyszám: 14807/89) 62. pont.

³³ Consideration of Reports Submitted by States Parties under Article 40 of the Covenant, 109-112.

megszorító értelmezést mind az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága³⁴, mind pedig a hágai Nemzetközi Bíróság elvetette.³⁵ Az Emberi Jogi Bizottság, illetőleg a hágai Nemzetközi Bíróság álláspontja nem csupán a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény 31. cikk (1) bekezdésével támasztható alá, mely szerint a szerződéseket „jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni”, hanem az Egyezségokmány esetében például annak 12. cikk (4) bekezdésével is, miszerint „Senkit nem lehet önkényesen megfosztani attól a jogától, hogy saját országába beléphessen.” Nyilvánvaló módon csak azon személyek foszthatóak meg attól a joguktól, hogy beléphessenek a saját államuk területére, akik az adott pillanatban az állam területén kívül tartózkodnak³⁶, márpedig amennyiben az Egyezségokmány rendelkezéseit ezen személyekre is alkalmazzuk, azt szükségképpen az érintett állam területén kívül kell megtennünk.

Álláspontom szerint téves ugyanakkor az a megközelítés, mely az 1969. évi bécsi egyezmény 29. cikkéből kívánja levezetni az extraterritorialitás lehetőségét. A 29. cikk értelmében „Amennyiben a szerződésből eltérő szándék nem tűnik ki és ilyen szándék más módon sem állapítható meg, a szerződés mindegyik részes felet teljes területére nézve kötelezi.” Ugyan kétségtelen, hogy a vonatkozó cikket akár oly módon is lehetne értelmezni, hogy a részes felek az Egyezségokmány (és más emberi jogi tárgyú szerződések) esetében legalábbis hallgatólagosan beleegyeztek az adott szerződés államterületükön kívüli alkalmazásába, ám a konkrét rendelkezés valójában nem ezzel a kérdéssel, hanem például a föderális berendezkedésű államokban a nemzetközi szerződések alkalmazásának egyes kérdéseivel foglalkozik. Egyértelműen ezt támasztja alá a Nemzetközi Jogi Bizottságnak a szerződések jogáról szóló tervezet 25. cikkéhez fűzött kommentárja is (mely cikk lényegi hasonlóságot mutat a később elfogadott 1969. évi bécsi szerződés 29. cikkével).³⁷ Az 1969. évi bécsi egyezmény kommentárja is megjegyzi, hogy a 29. cikk azt a területet jelöli ki, melyre vonatkozóan az adott szerződés kötelező erővel bír, amit meg kell különböztetni attól a területtől, melyre vonatkozóan a szerződést teljesíteniük kell a részes feleknek.³⁸

Kétségtelen ugyanakkor, hogy egyetlen államtól sem várható el annak biztosítása, hogy korlátlanul a világ bármely pontján biztosítani tudja az adott nemzetközi szerződésben rögzített alapvető emberi jogokat. Elvárható ugyanakkor az államoktól, hogy azon esetekben is garantálják ezen jogosultságokat, amikor ugyan a részes állam területén kívüli térségről van szó, azonban nemzetközi jogi értelemben az érintett állam képes gyakorolni a joghatóságát akár eseti jelleggel, akár tartósan. Ezen extraterritoriális joghatóság azonban szükségképpen csak kivételes lehet az államok szuverén egyenlőségének elvéből fakadó területi főhatalom elsődlegessége miatt.³⁹ Ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy az extraterritorialitás elve teljes mértékben kizárható volna a nemzetközi jogban, azt akár a másik érintett állam kifejezett vagy hallgatólagos beleegyezése, akár valamely nemzetközi egyezmény vagy szokásjog megengedő szabálya lehetővé teszi⁴⁰, amennyiben szoros és tényleges kapcsolat mutatható ki a joghatóságot gyakorló állam és a kérdéses személy vagy esemény között.⁴¹ Ezen tényleges kapcsolat azonban értelemszerűen másként és másként értelmezendő a nemzetközi jog egyes részterületein: másképpen alapozható meg a joghatóság a büntetőjogban (ahol elsődlegesen az állampolgárság lehet a joghatóság

³⁴ HRC, General Comment No. 31., 10. pont.

³⁵ ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, 107-111. pontok.

³⁶ Részletesen lásd: HRC, General Comment No. 27., 19-21. pontok.

³⁷ ILC, *Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries*, 214.

³⁸ VILLIGER, Mark E., *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2009, 391.

³⁹ Lásd például Max Huber választottbíró elhíresült megállapítását a Palmas sziget ügyében hozott választottbírói döntésében. *Island of Palmas Case (Netherlands v. the United States of America)*, 838. the „principle of the exclusive competence of the State in regard to its own territory” is the „point of departure in settling most questions that concern international relations”.

⁴⁰ PCIJ, *S.S. Lotus case (Franciaország v. Törökország)*, judgment of 7 September 1927. 18-19. pontok

⁴¹ MILLER, Sarah, *Revisiting Extraterritorial Jurisdiction: A Territorial Justification for Extraterritorial Jurisdiction under the European Convention*. European Journal of International Law, 2009. (Vol. 20.) No. 4. 1231.

megállapításának alapja), mint adott esetben a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogában (ahol pedig akár egy egyoldalú intézkedés is megalapozhatja azt, például egy embargó elrendelésekor). Az emberi jogok nemzetközi védelme tekintetében az extraterritorialitás mindösszesen annyit jelent, hogy a sérelmet szenvedett magánszemély a sérelem elszenvedésének pillanatában nem tartózkodik a sérelmet okozó állam területén⁴², ám maga a sérelem valamilyen módon visszavezethető a jogsértő állam magatartására.

Az extraterritoriális joghatóság gyakorlásának talán leghíresebb strasbourgi bírósági esete (egyben a téma feldolgozásának szükségképpen kiindulópontja) a NATO 1999-es belgrádi bombázásához kötődik. Miután a többségi szerbek (ideértve különösen a szerb politikai vezetést) és a koszovói albánok közötti konfliktus békés úton történő rendezése a nemzetközi közösség erőfeszítései ellenére kudarcot vallott, 1999. március 23-án a NATO elhatározta Jugoszlávia területének bombázását annak érdekében, hogy a szerb kormányzatot rábírja a koszovói albánokkal szembeni erőszak beszüntetésére.⁴³ A légicsapások keretében 1999. április 23-án a hajnali órákban rakétatámadás érte a belgrádi rádió és televízió székházát is, a támadásnak 16 halálos és 16 súlyosan sérült áldozata volt. Négy elhunyt és egy súlyosan sérült áldozat hozzátartozói fordultak a támadást követően a strasbourgi bírósághoz azon NATO tagállamokkal szemben, melyek egyben az Emberi Jogok Európai Egyezményének is részesei voltak (azaz az Egyesült Államok és Kanada kivételével valamennyivel szemben)⁴⁴, azt állítván, hogy a támadások az élethez való jog, a véleménynyilvánítás szabadsága és a hatékony jogorvoslathoz való jog sérelmét is jelentették. Az ügy további érdekessége (melynek a strasbourgi bíróság érvelése szempontjából lesz később jelentősége), hogy Jugoszlávia a kérdéses időben nem volt az Emberi Jogok Európai Egyezménye részes állama.

A kérelmezők álláspontja szerint a támadás áldozatai a támadás során a NATO tagállamok joghatósága alatt álltak. Álláspontjuk szerint az Egyezmény 1. cikke alapján⁴⁵ az államokat pozitív kötelezettség is terheli a joghatóság gyakorlása során, legalábbis abban a mértékben, amilyen az ellenőrzésük gyakorlásának foka az adott, saját területükön kívüli szituációban. Mindezekből következő módon bár az kétségtelenül igaz, hogy a NATO tagállamok nem felelősek a Jugoszlávia területén történő valamennyi emberi jogi jogsértésért, azonban a felelősségük egyértelműen megállapítható azokért a jogsértésekért, melyek a joghatóságuk gyakorlása során következtek be. Ezzel szemben a bepanaszolt kormányok érvelése szerint az áldozatok nem álltak a NATO tagállamok joghatósága alatt, éppen ezért a kérelmet a strasbourgi bíróságnak személyi okból (*ratione personae*) elfogadhatatlanná kell nyilvánítania.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága nem osztotta a kérelmezők álláspontját. A strasbourgi bíróság megítélése szerint, ha az Egyezmény szövegezői a joghatóság fogalmát a kérelmezők által használt tág értelemben próbálták volna meghatározni, akkor azt egy olyan, az Emberi Jogok Európai Egyezménye joghatósági klauzulájánál nyilvánvalóan tágabban értelmezendő megfogalmazással tették volna meg, mint például az 1949. évi genfi egyezmények közös 1. cikke, melynek értelmében „A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy minden körülmények között tiszteletben tartják és tiszteletben tartatják a jelen Egyezményt.” A Bíróság érvelése során hivatkozott az Egyezmény előkészítő munkálataira (*travaux préparatoires*) is, hangsúlyozván, hogy az Egyezmény 1. cikke eredeti szövegváltozata még a „minden személyre a területükön” („*all persons residing within*

---

⁴² MILANOVIC, Marko, *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. Law, Principles and Policy*. Oxford University Press, 2011, 8.

⁴³ Nemzetközi jogi értékelésre lásd például: SÜLYÖK Gábor, *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Gondolat, Budapest, 2004, 307-316.

⁴⁴ ECHR, *Banković és mások kontra Belgium, Csehország, Dánia, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Spanyolország, Törökország és Egyesült Királyság*, a Nagykamara 2001. december 19-i elfogadhatósági határozata (ügyszám: 52207/99).

⁴⁵ „A Magas Szerződő Felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a jelen Egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat.”

their territories”) fordulatot tartalmazta, és azt csak utóbb váltotta fel a „joghatóságuk alatt álló minden személy” („*within the jurisdiction*”) fordulat. Helyesnek tartom Lawson azon megállapítását, miszerint amennyiben az Egyezmény szövegezői a két fordulatnak teljesen azonos értelmet tulajdonítottak volna, nem tartották volna szükségesnek a kifejezés megváltoztatását.⁴⁶ Amennyiben viszont a két kifejezés értelme nem azonos, a végül kodifikált szövegváltozatot nehezen lehet másképp értelmezni a teljesen egyértelmű eredeti változathoz képest, mint ami lehetővé teszi az Emberi Jogok Európai Egyezménye felhívhatóságát olyan esetekben is, amikor a kérdéses cselekmény egy részes állam területén kívül történik. Meglátásom szerint az emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések tárgyával és céljával egyébként is ez a megközelítés egyeztethető össze, hiszen csak így módon biztosítható az alapvető emberi jogok hatékony érvényesülése.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága elfogadhatósági határozatában más indokolást választott, és ekként más eredményre is jutott. A strasbourgi bíróság ugyanis úgy ítélte meg, hogy az Egyezményt eredendően a részes államok területén kell alkalmazni, és Jugoszlávia az elfogadhatósági határozat meghozatalának időpontjában kétségtelenül nem tartozott a részes államok sorába. Ugyanakkor az Egyezmény 56. cikke lehetővé teszi az Egyezmény alkalmazását minden olyan területre, melyek nemzetközi kapcsolataikért az Egyezmény valamely részes állama felelősséget visel⁴⁷, mely rendelkezéstől eltekintve azonban az Egyezmény eredendően regionális jellegű, amit a részes állam jogi terében (*espace juridique*) kell alkalmazni. Márpedig a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság területe, tekintettel arra, hogy az nem tekinthető az Egyezményben részes állam területének, nem tartozik ide.⁴⁸ A Bíróság szerint továbbá az a tény, hogy a bepanaszolt államok a közelmúltban is számos fegyveres konfliktusban vettek részt (így például az Öböl-háborúban, Bosznia-Hercegovinában vagy éppen Koszovóban), és egyetlen esetben sem éltek azzal a lehetőséggel, hogy az Egyezmény hatálya tekintetében háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén az Egyezmény 15. cikke értelmében eltérjenek az Egyezmény előírásaitól, azt mutatja, hogy az érintett államok megítélése szerint ezen akciók nem jártak a joghatóságuknak a fegyveres erőik által uralt területre történő kiterjesztésével.⁴⁹

A strasbourgi bíróság *Bankovic ügyben* hozott döntését (és különösen a döntés indokolását) számos kritika érte az elkövetkező években, melyek között egyaránt szerepelt az az érv, hogy a Bíróság nem akart állást foglalni egy politikailag rendkívül érzékeny kérdésben⁵⁰, miként a Bíróság akkori elnöke, Luzius Wildhaber azon elhíresült kijelentése is, miszerint az Emberi Jogok Európai Egyezményét nem lehet alkalmazni oly módon, hogy az megakadályozza a részes államok azon ésszerű és arányos válaszlépéseit, melyet 2001. szeptember 11-ét követően a demokrácia és a jogállamiság védelme érdekében alkalmaznak.⁵¹ Kétségtelen, az elfogadhatósági határozatot maga nyersségében olvasva nehezen juthatunk más következtetésre, mint arra, hogy az Emberi Jogok

---

⁴⁶ LAWSON, Rick, *Life after Bankovic: on the Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights*. In: COOMANS, Fons and KAMMINGA, Menno T. (eds.), *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties*. Intersentia, 2004. 88.

⁴⁷ 1953-ban például az Egyesült Királyság 45 további területre terjesztette ki az Egyezmény alkalmazhatóságát az Európa Tanács Főtitkárához intézett nyilatkozattal, így például a Falkland-szigetek, Jamaica, Kenya, Nigéria vagy éppen Sierra Leone (mint brit gyarmati területek) vonatkozásában. Hasonló nyilatkozatot tett Hollandia Suriname és a Holland Antillák vonatkozásában is. LOUCAIDES, Loukis G., *Determining the Extra-territorial Effect of the European Convention: Facts, Jurisprudence and the Bankovic Case*. In: LOUCAIDES, Loukis G., *The European Convention on Human Rights. Collected Essays*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2007, 83.

⁴⁸ ECHR, *Bankovic és mások kontra Belgium, Csehszlovákia, Dánia, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Spanyolország, Törökország és Egyesült Királyság*, a Nagykamara 2001. december 19-i elfogadhatósági határozata (ügyszám: 52207/99), 80. pont.

⁴⁹ Lásd ehhez kapcsolódóan: BÁN Tamás, *Az Emberi Jogok Európai Bírósága határozataiból*. Fundamentum 2002. 2. sz. 105.

⁵⁰ LOUCAIDES i.m. 74.

⁵¹ LAWSON i.m. 83.

Európai Egyezményét kizárólag a részes államok saját területén lehet alkalmazni. Amennyiben elfogadjuk ezt az álláspontot, akkor szükségképpen arra az abszurd következtetésre kellene jutnunk, hogy az Egyezményben részes állam felelőssége megállapítható például abban az esetben, ha egy terrorizmussal gyanúsítható személy „célzott likvidálásában” közreműködik, azonban mentesülne a felelősség alól, ha ezt „kellő körültekintéssel” eljárva egy Európán kívüli térségben teszi meg. Hasonló következtetésre jutott az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága is a *Lopez Burgos ügyben*⁵², kimondva, hogy nyilvánvalóan téves az a megközelítés, mely engedélyezné a részes államok számára egy másik állam területén olyan jogsértések elkövetését, melyet a saját területükön tilalmaz az Egyezségokmány. Lényegében ezt a megállapítást ismétli meg Loukaides bíró is az *Assanidze ügyben* tett különvéleményében.⁵³

A „joghatóságuk alatt álló” fordulat álláspontom szerint egyértelmű meghatározást tartalmaz: a részes államok felelősek az Egyezmény megsértésért minden esetben, amikor a jogsértésért az ő felelősségük megállapítható, függetlenül a jogsértés elkövetésének helyétől⁵⁴, amennyiben igazolható az adott terület feletti teljeskörű vagy legalábbis az adott esetben kétségtelenül érdemi joghatóság-gyakorlásuk.

A *Bankovic ügyet* (figyelemmel a strasbourgi bíróság más, hasonló tárgyban született határozataira is) meglátásom szerint sokkal inkább ebben az olvasatban kell értelmeznünk. Egyet tudok érteni Loukaides azon megállapításával, miszerint a szerződés kidolgozói szándékának vizsgálata során nem elsősorban a joghatóság kifejezés fogalmi kérdéseiből kellett volna a Bíróságnak kiindulnia, hanem azokból a történelmi körülményekből, melyek között az Egyezmény megszületett. Nevezetesen, hogy az Egyezmény megalkotásának fő célja valójában az volt, hogy hatékony választ adjon azokra a súlyos emberi jogi jogsértésekre, melyek a második világháború előtt és alatt Európában egyes államok magatartása miatt történtek, függetlenül azok bekövetkezési helyétől.⁵⁵ Megítélésem szerint ugyanis az Emberi Jogok Európai Egyezménye államterületen kívüli alkalmazhatóságának központi kérdése nem a jogsértés bekövetkezésének helye (még akkor sem, ha a *Bankovic ügyben* született határozat ezt sugallja), hanem sokkal inkább az, hogy megállapítható-e az államok nemzetközi felelősségéről szóló 2001. évi tervezet II. fejezete szerinti betudhatóság valamely esete.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye Európán kívüli eseti alkalmazhatóságára számos példa hozható a strasbourgi bíróság esetjogából is. 2004. júniusában például Szaddam Huszein, Irak korábbi elnöke fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához, azt állítván, hogy Irak 2003. március 20-át követő, az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság vezette koalíciós erők általi megszállását követően Irak több európai állam joghatósága alatt állt, beleértve azt az esetet is, amikor 2003. december 13-án őt magát amerikai katonák letartóztatták Tikrit közelében az ún. Vörös Hajnal Hadművelet (*Operation Red Dawn*) keretében, majd jogellenesen fogva tartották, és végül átadták az iraki különleges törvényszéknek.⁵⁶ Amennyiben helytállónak tételeznék fel a *Bankovic ügyben* az „európai jogi térre” vonatkozó kitétel, akkor a strasbourgi bíróságnak Huszein beadványát egész egyszerűen azért kellett volna elutasítania, mert a kérdéses cselekmények Európán kívül, konkrétan Irakban zajlottak. Ezzel szemben a strasbourgi bíróság, bár valóban elfogadhatatlannak nyilvánította a kérelmet, ezt azért tette, mert a Huszein által megjelölt cselekmények mindegyikét az Egyesült Államok hadserege hajtotta végre, márpedig az Egyesült Államok nem részese az Emberi Jogok Európai Egyezményének. Megítélésem szerint helytálló az

⁵² HRC, *Lopez Burgos kontra Uruguay*, Communication No. R.12/52. (1981).

⁵³ ECHR, *Assanidze kontra Georgia*, 2004. április 8-i ítélet (ügyszám: 71503/01).

⁵⁴ OVEY, Clare and WHITE, Robin C.A., *Jacobs and White: The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2006, 33.

⁵⁵ LOUCAIDES i.m. 76-77.

⁵⁶ ECHR, *Saddam Hussein kontra Albánia, Bulgária, Horvátország, Csehország, Dánia, Észtország, Magyarország, Izland, Írország, Olaszország, Lettország, Litvánia, Hollandia, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Törökország, Ukrajna és Egyesült Királyság*, 2006. március 14-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 23276/04).

elfogadhatósági határozat oly módon történő értelmezése, hogy amennyiben Huszein elfogásában valamelyik európai állam hadereje tevékenyen közreműködött volna, úgy az ügy Emberi Jogok Európai Bírósága általi érdemi vizsgálatának aligha lett volna akadály.

Hasonló módon foglalt állást a strasbourgi bíróság az *Issa ügyben*⁵⁷, melynek központi kérdése az volt, hogy felelőssé tehető-e Törökország az Irak területén végrehajtott, hat iraki áldozat halálával járó katonai beavatkozásért. Az ügyben irányadó tényállás szerint 1995. április 1-jén a kérelmezők tudomására jutott, hogy a török hadsereg katonai műveletet hajt végre Irak területén. A következő napon, amikor az áldozatok a birkáikat vitték legelni, török katonákba ütköztek, akik a nőket visszaküldték a faluba, a férfiakat pedig visszatartották. Néhány nappal később a kérelmezők megtalálták az áldozatok holttestét. Kétségtelen tény volt, hogy a török hatóságok 1994 és 1998 között összesen 14 alkalommal hajtottak végre katonai akciót Irak területén (ezt a bepanaszolt török állam is elismerte), azonban a török kormányzat szerint a kérelmezők falujának közelében a kérdéses időszakban katonai műveleteket nem hajtottak végre. Törökország érvelésében arra is hivatkozott (a *Bankovic határozat* nyomán), hogy nem tehető felelőssé az Irak területén történt emberi jogi jogsértésekért, merthogy az a terület nem tartozik az Egyezmény 1. cikke értelmében Törökország joghatósága alá. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ebben az ügyben pontosította a *Bankovic ügy* formuláját, kimondva, hogy az Egyezményben részes állam felelőssége megállapítható akkor, ha akár jogszerű, akár jogellenes katonai fellépés következményeként egy, az állam területén kívül eső terület felett ténylegesen effektív irányítást gyakorol. A strasbourgi bíróság végül azért nyilvánította elfogadhatatlanná a kérelmet, mert nem sikerült hitelt érdemlően bizonyítani azt, hogy az áldozatok lakóhelyének közelében Törökország katonai műveletet hajtott volna végre, ekként a kérdéses terület akár csak ideiglenesen is török joghatóság alatt állt volna.

Ez a megközelítés azonban nem csupán katonai fellépés esetén, és nem csupán egy másik állam szárazföldi területe esetében állja meg a helyét természetesen. Ekként ha egy másik állam területén a helyi hatóságok közreműködésével tartóztatnak le egy személyt, majd még külföldön átadják egy, az Emberi Jogok Európai Egyezményében részes állam hatóságai számára, az átvétel pillanatától az érintett személyt a részes állam joghatósága alá tartozónak kell tekinteni. Erre a következtetésre jutott a strasbourgi bíróság (pontosabban az akkor még létező Emberi Jogok Európai Bizottsága) a híres terrorista, *Carlos, a sakál ügyében*⁵⁸, akit 1994-ben szudáni rendőrsztek fogtak el Szudán területén, majd átadták francia kollégáiknak, akik aztán egy francia katonai repülőgéppel Franciaországba szállították, aholis hosszú börtönbüntetésre ítélték egy még 1982-ben Párizsban elkövetett robbantásos merénylet miatt. De ugyanezt a megközelítést erősítette meg a strasbourgi bíróság Abdullah Öcalan, a kurdok jogaiért küzdő kurd munkáspárt (PKK) török feltételezések szerint terrorizmussal vádolható vezetője ügyében is.⁵⁹ A török állampolgárságú Öcalant hosszas hajtóvadászatot követően végül Nairobi (Kenya) repülőterén, a repülőtér nemzetközi zónájában fogták el a török hatóságok 1999. február 15-én, majd ezt követően szállították Törökországba, ahol aztán előbb halálra, végül életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre ítélték. Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint Öcalan onnantól kezdve, hogy a török hatóságok fennhatósága alá került, egyben az Emberi Jogok Európai Egyezménye 1. cikke értelmében véve is török joghatóság alatt állt, ekként az ellene folyó eljárás jogszerűségének vizsgálata már ettől az időponttól kezdődően lehetséges volt.

Nem változtat érdemben a joghatóság területen kívüli gyakorlásának megítélésén az sem, ha minderre nem egy másik állam szárazföldi területén, hanem kvázi államterületen (konkrétan egy hajón), adott esetben akár a nyílt tengeren kerül sor. Ekként, a Líbiából líbiai lobogó alatt a nyílt tengeren hajózó hajón levő somáliai és eritreai menekültek is az Emberi Jogok Európai

⁵⁷ ECHR, *Issa kontra Törökország*, 2004. november 16-i ítélet (ügyszám: 31821/96).

⁵⁸ ECommHR, *Sanchez Ramirez kontra Franciaország*, 1996. június 24-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 28780/95).

⁵⁹ ECHR, *Öcalan kontra Törökország*, a Nagykamara 2005. május 12-i ítélete (ügyszám: 46221/99).

Egyezménye valamely részes állama (a konkrét esetben Olaszország) joghatósága alá kerülhetnek, ha annak fegyveres katonái a hajó fedélzetére lépnek.⁶⁰ Ellenkező megközelítés ugyanis azt eredményezné, hogy a még a szárazföldre el nem jutó menedékkérőktől oly módon lehetne „megszabadulni”, hogy a kérelmezők egy pillanatig sem kerülnek az érintett állam joghatósága alá, és ekként a visszafordításukkal kapcsolatosan semmiféle jogorvoslati lehetőség sem nyílna meg számukra.

A fentiekre tekintettel az Emberi Jogok Európai Bírósága vonatkozó ítélkezési gyakorlata bár látszólag ellentmondásosnak tűnik, valójában egyetlen, a *Bankovic ügyben* tett és a Bíróság által a későbbiekben több vonatkozásban egyértelműsített kijelentéstől eltekintve mégiscsak következetesnek tekinthető. Eszerint nincs akadálya az Emberi Jogok Európai Egyezménye valamely részes állam területén kívüli alkalmazásának abban az esetben, ha hitelt érdemlően igazolható, hogy az érintett részes állam hatóságai legalább időlegesen ténylegesen joghatóságot gyakoroltak az adott területen, és a kérelmező által állított jogsértés ezen joghatóság-gyakorlással hozható közvetlen okozatiösszefüggésbe. A joghatóság gyakorlása ugyanakkor kizárólag abban az esetben állapítható meg, ha az adott állam hatóságai (ideértve a fegyveres erőket is) fizikailag is kapcsolatba kerültek a kérdéses időben a sértettel, pusztán légitámadások végrehajtása még nem tekinthető a joghatóság gyakorlásának. Ez utóbbi alól csupán abban az esetben tehető kivétel, ha az érintett állam kifejezetten elismeri, hogy egy légitámadás végrehajtása során joghatóság gyakorlására került sor, melyre ugyancsak találhatunk példát a strasbourgi esetjogból. A *Mansur Pad ügy*⁶¹ tényállása szerint török katonák egy helikopteres támadás során 1999. májusában hét iráni férfit öltek meg Észak-Nyugat Iránban, mely térség a török hatóságok szerint terroristák búvóhelye volt. Tekintettel arra, hogy a török állam az áldozatok számára összesen 175 ezer USD kártérítést fizetett meg közvetlenül az iráni állam számára, így a Bíróság ezért elfogadhatatlannak nyilvánította a kérelmet, mely megfogalmazásból ugyanakkor meglátásom szerint egyértelműen levezethető, hogy a Bíróság megítélése szerint az Emberi Jogok Európai Egyezménye alkalmazható volt a konkrét iráni hadművelet vonatkozásában.

4.3 Főbb megállapítások az időbeli joghatósággal összefüggésben

A visszaható hatály tilalma a nemzetközi szerződések joga egyik szokásjogi alapon is létező⁶² kulcsfontosságú, az 1969. évi bécsi egyezményből kifejezetten is levezethető alapelve. A bécsi egyezmény 28. cikke értelmében egy szerződés csak akkor válthat ki joghatásokat azt megelőzően, hogy az adott szerződő fél tekintetében hatályba lépett volna, ha a szerződésből vagy más módon ez egyértelműen megállapítható. Ilyen egyértelmű kivételnek tekinti a szakirodalom például az 1923-ban megkötött Lausanne-i békeszerződést, melynek 17. cikke értelmében úgy kellett tekinteni, hogy Törökország Egyiptom és Szudán tekintetében egyes jogosultságait már 1914-től kezdődően elvesztette.⁶³

Tekintettel arra, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye ilyen kifejezett visszautaló szabályt nem tartalmaz, ezért kijelenthető, hogy a Bíróság joghatósága az adott állam csatlakozása utáni jogsértésekre terjed ki⁶⁴, mely időpontot értelemszerűen külön kell vizsgálni az Egyezmény és az adott esetben felhívott kiegészítő jegyzőkönyvek vonatkozásában is. Abban az esetben azonban, ha vitatott, hogy a strasbourgi bíróságnak van-e (időbeli) joghatósága egy adott ügyben

⁶⁰ ECHR, *Hirsi Jamaa and others kontra Olaszország*, a Nagykamara 2012. február 23-i ítélete (ügyszám: 27765/09).

⁶¹ ECHR, *Mansur Pad and others kontra Törökország*, 2007. június 28-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 60167/00).

⁶² VILLIGER i.m. 386. Az elv feltűnik például a Bosznia-Hercegovina kontra Jugoszlávia ügyben is, ahol Kreca ad hoc bíró említi. ICJ, *Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia-Herzegovina v. Yugoslavia) (Preliminary Objections) Case*, ICJ Reports 1996, 494 f, 120. pont.

⁶³ idézi: VILLIGER i.m. 381.

⁶⁴ ECHR, *Kopecky kontra Szlovákia*, a Nagykamara 2004. szeptember 28-i ítélete (ügyszám: 44912/98) 38. pont.

eljárni, az Egyezmény 32. cikk (2) bekezdése, az ún. *Kompetenz-Kompetenz szabály* alapján ebben a kérdésben maga a Bíróság jogosult dönteni.⁶⁵ Érdekes azonban megemlíteni, hogy szemben a kifejezetten államközi viták rendezésére létrehozott bírói fórumokkal (így például a hágai Nemzetközi Bírósággal), a strasbourgi bíróság eljárásának államközi panaszok esetén nem feltétele, hogy az eljárás alapját képező cselekmény időpontjában a kérelmező állam is elismerje a Bíróság joghatóságát, hiszen az Egyezmény más szerződésekhez képest nem feltételezi a kölcsönösséget, és célja is elsődlegesen a sérelmet szenvedett magánszemélyek jogainak védelme, nem pedig a vitában álló felek számára kölcsönös jogok és kötelezettségek teremtése.⁶⁶ Így a konkrét esetben a Bizottság annak ellenére nyilvánította elfogadhatónak a kérelmet, hogy az annak alapjául szolgáló cselekmények bekövetkezésekor még csak Olaszország volt az Egyezmény részese, Ausztria pedig csak később, de még a kérelem benyújtása előtt csatlakozott az Egyezményhez.

Annak megítélése ugyanakkor, hogy egy adott jogvitához vezető eseménysorozat melyik eleméhez képest vizsgálendő az időbeli joghatóság kérdése, legalábbis problémás lehet. Már az Állandó Nemzetközi Bíróság is szembesült ezzel a kérdéssel a *marokkói foszfát ügyben*⁶⁷, ahol az volt a kérdés, eljárhat-e a Bíróság, ha Franciaország ugyan még a Bíróság joghatóságának elismerése előtt államosít egy társaságot, kárt okozva ezzel olasz állampolgároknak, ám már a joghatóság elismerése után tagadják meg tőlük a megfelelő jogorvoslathoz való jogot. A Bíróság álláspontja szerint azonban a jogorvoslathoz való jog megtagadása már csak a következménye volt egy korábbi jogsértésnek, ekként az ügy érdemi vizsgálata nem volna lefolytatható anélkül, hogy a Bíróság kiterjesztené az időbeli joghatóságát.⁶⁸ Ezt az érvelést a hágai Nemzetközi Bíróság is megerősítette aztán, hangsúlyozva, hogy az időbeli joghatóság vizsgálata szempontjából nem a vita felmerülésének időpontja, hanem az annak alapjául szolgáló lényegi tények és körülmények keletkezésének időpontja lesz mindig az irányadó.⁶⁹ Kétségtelen, hogy egy vitarendezésre is alkalmas nemzetközi szerződés esetében ez az értelmezési mód van leginkább összhangban a szerződés tárgyával és céljával, azonban az is eléggé nyilvánvalónak tűnik, hogy adott esetben ez sokszor lehet aztán komoly viták alapja is egyben.

Bizonyos értelemben az időbeli elfogadhatósági ok áttöréseként is értelmezhető a folyamatos jogsértések koncepciója.⁷⁰ Loucaides álláspontja szerint a Bíróság rendkívül gyakran használja a folyamatos jogsértés (*continuing violations*) kifejezést, leginkább az egyszeri jogsértés (*instantaneous acts*) ellentétéként, anélkül azonban, hogy pontosan megmagyarázná ennek a jelentését.⁷¹ A Nemzetközi Jogi Bizottság államok nemzetközi felelősségéről szóló 2001. tervezete 14. cikk (1) bekezdése értelmében az egyszeri (nem folyamatos) kötelezettségszegés akkor következik be, amikor a cselekedet végrehajtják, míg a (2) bekezdés értelmében a folyamatos kötelezettségszegés kiterjed arra a teljes időszakra, amely alatt a cselekedet tart. Erre a definícióra utal vissza lényegében maga a strasbourgi bíróság is.⁷² Ugyanakkor a 13. cikk alapján ekkor sincs lehetőség az időbeli hatály áttörésére, hiszen a kötelezettségszegés előfeltétele, hogy „a cselekedet megvalósulásának időpontjában a szóban forgó kötelezettség köti az államot.” Annak meghatározása azonban, hogy mi tekinthető folyamatos jogsértésnek, ez esetben is problémás, és csak az eset összes körülményei alapján állapítható meg. Így például a 2001. évi felelősségi tervezet

⁶⁵ Ha a Bíróság joghatósága vitatott, a kérdésben a Bíróság határoz.

⁶⁶ ECommHR, *Ausztria kontra Olaszország*, 1961. január 11-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 788/60), különösen a 140. pont.

⁶⁷ PCIJ, *Phosphates in Morocco, Preliminary Objections*, judgment of 14 June 1938, Series A/B No. 74. 26.

⁶⁸ PCIJ, *Phosphates in Morocco, Preliminary Objections*, judgment of 14 June 1938, Series A/B No. 74. 29.

⁶⁹ ICJ, *Case Concerning Certain Property (Liechtenstein v. Germany), Preliminary Objections*, judgment of 10 February 2005, 48. pont.

⁷⁰ A kifejezésre példaként: ICJ, *United States Diplomatic and Consular Staff in Tebran*, ICJ Reports 1980, 37., 80. pont.

⁷¹ LOUCAIDES i.m. 18.

⁷² ECHR, *Ilaşcu and others kontra Moldova és Oroszország*, a Nagykamara 2004. július 8-i ítélete, 321. pont.

kommentárja azt említi példaként, hogy pusztán azért, mert egy kínzás következményei adott esetben hosszabb időn keresztül okoznak testi és vagy lelki fájdalmat az áldozatnak, még nem beszélhetünk folyamatos jogsértésről.⁷³ Ugyanakkor viszont az Emberi Jogok Amerikai-közi Bírósága egy személy legalábbis gyanús körülmények közötti eltűnését folyamatosnak minősítette mindaddig, míg az illető holléte vagy halálának ténye egyértelmű bizonyításra nem kerül⁷⁴, és ekként annak ellenére elbírálta érdemben az ügyet, hogy Nicholas Blake eltűnésére 1985-ben került sor, Guatemala pedig csak 1987-ben ismerte el a Bíróság joghatóságát. A folyamatos jogsértés koncepciója ugyancsak létezik az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának gyakorlatában is. A *Lovelace ügyben* a Bizottság annak ellenére állapította meg a joghatóságát, hogy a panaszos még 1970-ben veszítette el egy házasságkötés folytán indián státusát, miközben Kanada csak 1976-ban ismerte el a Bizottság joghatóságát, mondván, a feltételezett jogsértés hatásai Kanada csatlakozását követően is fennálltak.⁷⁵

A folyamatos jogsértés problémájával az Emberi Jogok Európai Bizottsága első alkalommal a *De Becker ügyben*⁷⁶ szembesült. A kérelmezőt 1946-ban halálra ítélték a második világháborúban játszott szerepe (konkrétan árulás) miatt, melyet később életfogytig tartó szabadságvesztésre változtattak, ahonnan 1961-ben került feltételesen szabadságra. A belga jog szerint azonban az életfogytig tartó szabadságvesztés egyik joghatásaként az elkövető egyes jogai korlátozhatóak, ideértve például a véleménynyilvánítás szabadságát is, mely jogállása a kérelmezőnek a feltételes szabadságra bocsátása után sem változott. Az ügy elsődleges kérdése a kérelem elfogadhatósága volt. A Bizottság megítélése szerint a kérelmező nem egy konkrét állami aktus, hanem egy törvényen alapuló, napról napra ismétlődő állapot jogszerűségét vitatja, ekként a kérelem elfogadhatóságának nem volt akadálya. Az ügy további érdekessége, hogy a Bizottság szerint, tekintettel arra, hogy az állítólagos jogsértés minden nap megismétlődött, ráadásul az annak alapjául szolgáló törvény ellen közvetlenül jogorvoslattal sem élhetett, a kérelmező nem futhatott ki a kérelem benyújtására rendelkezésére álló hat hónapos határidőből sem.

Álláspontom szerint a jogsértések osztályozása során három kategória állítható fel. A „klasszikus egyszeri” jogsértések a bekövetkezésük pillanatában rögvest ki is váltják az adott egyszeri hatást. Miként a strasbourgi bíróság is megállapította egy magyar vonatkozású ügyben, a kisajátítás nem tekinthető folyamatos állapotnak, még akkor sem, ha a kérelmező szerint a volt tulajdona azt követően folyamatosan az „elvétel állapotában” van.⁷⁷ Ebben az esetben az időbeli joghatóság vizsgálata során semmilyen probléma nem merül(het) fel. A jogsértés típusától függetlenül lehetséges azonban az Emberi Jogok Európai Bírósága eljárása abban az esetben, ha ugyan az alapul vett tényállás egyértelműen az adott állam csatlakozása előtti időszakra vonatkozik, ám a jogerős nemzeti bírósági döntés már az adott állam csatlakozása után születik meg. Ennek oka abban keresendő, hogy ilyenkor, bizonyos értelemben függetlenül az eredeti jogsértéstől, a panaszos a jogerős bírói ítéletben foglaltakat sérelmezi és ekként az abban foglaltakkal szemben fordul a strasbourgi bírósághoz, vagyis tulajdonképpen az eredeti eseménysor „átalakul” egy egyszeri és a strasbourgi bíróság előtt már felhívható jogsértéssé. Így például a *Korbely ügyben* a strasbourgi bíróság joghatóságát nem az 1956-os tatabányai sortűz során történtek, hanem az annak nyomán Korbely Jánossal szemben 2001. november 8-án jogerőssé váló ítélet alapozta meg.⁷⁸ Ez a kivétel azonban kizárólag abban az esetben alkalmazható, ha az utolsó bírói döntés érdemi jogorvoslati lehetőséget biztosítónak tekinthető: így például hiába született meg a *Vén ügyben* a magyar Alkotmánybíróság határozata 1992. december 8-án (azaz

---

⁷³ *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*. Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, 60.

⁷⁴ IACHR, *Blake v. Guatemala, Preliminary Objections*, judgment of 2 July 1996, Series C No. 27., 39. pont.

⁷⁵ HRC, *Lovelace v. Canada*, Communication No. R.6/24 (1981.), p. 172, 10-11. pontok.

⁷⁶ ECommHR, *De Becker kontra Belgium*, 1958. június 9-i határozat (ügyszám: 214/56).

⁷⁷ ECommHR, *Széchenyi kontra Magyarország*, 1993. június 30-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 21344/93).

⁷⁸ ECHR, *Korbely kontra Magyarország*, a Nagykamara 2008. szeptember 19-i ítélete (ügyszám: 9174/02).

akkor, amikor Magyarország már részese volt az Emberi Jogok Európai Egyezményének), mivel ezt a jogorvoslatot a strasbourgi bíróság nem ítélte érdeminek, azaz olyannak, mint amely alkalmas a sérelmezett döntés megváltoztatására, a kérelmet időbeli okból elfogadhatatlannak nyilvánította.⁷⁹

A másik véglet a „klasszikus folyamatos” jogsértések kategóriája, amikor is egy állapot hosszabb időn keresztül folyamatosan tart. Ugyancsak a tulajdonjog köréből erre hozható példaként az az eset, amikor a tulajdon fizikai értelemben vett elvételére anélkül került sor, hogy a formális értelemben vett kisajátítás szabályosan lezajlott volna: a panaszos tulajdonjoga formálisan fennállt, ám a hatóságok a tulajdonost folyamatosan akadályozták a békés birtoklásban.⁸⁰ Ezt az esetet nevezi Loucaides *de facto* kisajátításnak.⁸¹ Érdekes megemlíteni, hogy ebben a tekintetben a Bíróságnak adott esetben akár nemzetközi jogi kérdésekkel is szembesülnie kell: így például nem tekintette szabályosnak a kérelmező tulajdonának államosítását annak ellenére sem, hogy erről az Észak-Ciprusi Török Köztársaság 1985-ben elfogadott alkotmánya rendelkezett, mondván, egy önmagában a nemzetközi jog alapján nem legitim entitás jogi aktusai *ipso facto* nem tekinthetők legitimnek.⁸² Ebben az esetben már felmerülhet annak vizsgálata, hogy eljárhat-e a strasbourgi bíróság akkor, ha a jogsértés még az adott állam Egyezményhez történő csatlakozása előtt kezdődött. A strasbourgi bíróság esetjoga alapján ilyen esetekben az eljárásnak nincs akadálya, azonban a jogsértést csupán az adott állam csatlakozása utáni időszak tekintetében értékeli a Bíróság. Kétségtelen ugyanakkor, hogy egy ilyen megközelítéssel adott esetben akár több évtizeddel az adott állam csatlakozása előtti jogsértések is felhívhatóak a strasbourgi bíróság előtt, amennyiben a kérelem benyújtásának egyéb formai és tartalmi feltételei is teljesülnek.

Álláspontom szerint azonban egy harmadik típusú esetet is meghatározhatunk, mintegy átmenetként az előző két kategória között: amikor is a jogsértés formálisan egyszeri, ám hatásai folyamatosan fennállnak. Erre a már említett *Blake ügy* hozható példaként, amikor is az érintett személy eltűnése kétségtől eltekintve egyszerű magatartás eredménye volt, ám annak következményei (az „eltűnés állapota”) folyamatosan fennállnak. Ebben az esetben tűnik a legproblémásabbnak a folyamatos jogsértés koncepciójának alkalmazása, hiszen amennyiben az eltűnés pillanatát (mint az egész eseménysor nyilvánvaló kiváltó okát) nézzük, az egyértelműen áttöri az időbeli joghatóságot. Meglátásom szerint a *De Becker ügyben* hozott határozat ezért is kritizálható: itt ugyanis valójában egy konkrét jogi aktus (nevezetesen a kérelmezőre kiszabott jogerős ítélet) eredményezte az állítólagos jogsértést, ekként a szó szoros értelmében vett folyamatos jogsértésről nem beszélhetünk. Maga a Bizottság is úgy ítélte meg a későbbiekben, hogy amikor egyes jogok korlátozását az illetékes (és jelen esetben szintén belga) büntetőbíróság rendelte el jogerős ítéletében, valójában nem beszélhetünk folyamatos jogsértésről.⁸³ Egyes szakirodalmi források szerint éppen ezért a strasbourgi bíróság maga is annyiban szűkítette ezt az értelmezést, hogy kizárólag abban az esetben nyilvánít elfogadhatónak ilyen kérelmeket, ha az adott állam csatlakozását követő időszakban is történik valamilyen, az ügy elbírálása szempontjából érdemi lépés, és ekként ezen tény vagy körülmény alapozza meg valójában a Bíróság joghatóságát.⁸⁴ Ez a megközelítés azonban ebben a formájában legalábbis vitatható: abban az esetben, ha egy személy halála az adott állam Egyezményhez történő csatlakozása előtt következik be, és ezt követően a hatóságok következetesen nem foglalkoznak az ügygel, formálisan egyetlen új tény sem merül fel a csatlakozás időpontját követően – más kérdés, hogy ennek oka a hatóságok mulasztásában keresendő. Maga a Bíróság is úgy határozta meg ezen esetkör vizsgálhatóságát, hogy annak

⁷⁹ ECHR, *Vén kontra Magyarország*, 1993. június 30-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 21495/93).

⁸⁰ ECHR, *Papamichalopoulos and others kontra Görögország*, 1993. június 24-i ítélet (ügyszám: 14556/89) 40. pont.

⁸¹ LOUCAIDES i.m. 27.

⁸² ECHR, *Loizidou kontra Törökország*, 1996. december 18-i ítélet (ügyszám: 15318/89) 45-46. pontok.

⁸³ ECommHR, *X. kontra Belgium*, 1961. szeptember 18-i határozat (ügyszám: 1028/61).

⁸⁴ VANNESTE, Frédéric, *General International Law Before Human Rights Courts. Assessing the Specialty Claims of International Human Rights Law*. Intersentia, Antwerp-Oxford-Portland, 2010, 134.

előfeltétele, hogy az adott állam Egyezményhez történő csatlakozása után az állam hatóságai valamilyen lényeges eljárási cselekményt hajtsanak végre, vagy pedig mulasztást kövessenek el. Egy további előfeltételként pedig a Bíróság az eredeti cselekménysor és az adott állam csatlakozása közötti időszakra vonatkozó kapcsolódási pontot is rögzített⁸⁵, ami ugyancsak szükségesnek tűnik annak érdekében, hogy a Bíróság időbeli joghatóságát semmiképpen se tekinthessük korlátlanak. Jól látható azonban, hogy ez a megközelítés is problémás, különösen akkor, ha az adott állam mulasztását kell a strasbourgi bíróságnak értékelnie.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjoga alapján azt mondhatjuk, ez az ellentmondás (és az időbeli joghatóság visszaható hatályának áttörése) csak látszólagos. Éppen az élethez és emberi méltósághoz kapcsolódó ügyekben ugyanis a Bíróság különbséget tesz egyes jogsértések anyagi jogi és eljárási oldala között aszerint, hogy a bepanaszolt állam hatóságai a sértett személyét ért egyszeri sérelem (tipikusan az élethez való jog vagy a kínzás tilalma) előidézésében működtek közre, egyfajta „eredménykötelemként”, vagy pedig „csupán” abban hibáztak, hogy a korábban elkövetett jogsértés felderítése érdekében nem tették meg a szükséges intézkedéseket (egyfajta „gondossági kötelemként”).⁸⁶ Amíg az előbbi esetben nyilvánvaló módon az időbeli joghatóság határainak áttörését eredményezné, ha a strasbourgi bíróság érdemben vizsgálna egy olyan jogsértést, mely a csatlakozás előtt következett be, addig az eljárási értelemben vett jogsértés már adott esetben minősülhet „folyamatosnak” és ekként elfogadhatónak. Érdekes ugyanakkor megemlíteni, hogy a Bíróság a „gyanús halálesetet” nem ugyanolyan jogsértésnek minősíti, mint a „gyanús eltűnést”: amíg ugyanis a haláleset „eredménye” egyértelmű, addig az eltűnés és az ebből eredő információhiány együttesen már folyamatos jogsértésnek minősíthető és ekként vizsgálható.⁸⁷

4.4 Az Emberi Jogok Európai Bírósága joghatóságának eljárásjogi szűkítése – a jelentős hátrány mint elfogadhatósági kritérium példája

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 2010. június 1-jén hatályba lépett 14. kiegészítő jegyzőkönyve az Egyezmény 35. cikk (3) bekezdés b) pontját oly módon módosította, hogy immáron a Bíróság az eléje terjesztett egyéni kérelmet akkor is elfogadhatatlannak nyilváníthatja, ha „*a kérelmező nem szenvedett jelentős hátrányt, kivéve, ha az Egyezményben és az abhoz kapcsolódó jegyzőkönyvekben meghatározott emberi jogok tiszteletben tartása a kérelem érdemének vizsgálatát teszi szükségessé, és azzal a feltétellel, hogy ezen az alapon egyetlen ügy sem utasítható el, amelyet hazai bíróság nem vizsgált meg megfelelően.*” Az elfogadhatósági kritérium három elemből áll: egyfelől tartalmazza a jelentős hátrány vizsgálatát, másrészt rögzít két kivételt, melyek esetében jelentős hátrány hiányában is köteles a Bíróság érdemi eljárást lefolytatni: ha az Egyezményben foglalt emberi jogok tiszteletben tartása egyébként a kérelem érdemi vizsgálatát teszi szükségessé, illetőleg ha a kérelmet a nemzeti bíróság sem vizsgálta meg korábban megfelelően. Ez utóbbi feltétel visszautal a strasbourgi bíróság és a nemzeti bíróságok viszonyára: az a tény ugyanis, hogy a Bíróság nem utasíthat el egy triviális kérelmet akkor, ha a kérelmező ugyan nem szenvedett jelentős hátrányt, de ügyét egy nemzeti bíróság nem vizsgálta meg alaposan, egyértelműen a szubszidiaritás elvét tükrözi, azaz biztosítja, hogy minden ügy bírói kivizsgálást nyerjen akár nemzeti, akár európai szinten.⁸⁸

⁸⁵ ECHR, *Silih kontra Szlovénia*, a Nagykamara 2009. április 9-i ítélete (ügyszám: 71463/01), különösen a 159-163. pontok.

⁸⁶ AMBRUS Mónika, *A diszkrimináció tilalmáról – a Cobzaru kontra Románia eset kapcsán*, Fundamentum 2007. évi 4. sz. 92.

⁸⁷ ECHR, *Varnava és mások kontra Törökország*, a Nagykamara 2009. szeptember 18-i ítélete (ügyszám: 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 and 16073/90), 148. pont.

⁸⁸ *Explanatory Report to Protocol No. 14*, 82.

Az elfogadhatósági kritériumok megváltoztatásának szükségességét 2001 szeptemberében az ún. értékelő bizottság vetette fel. A Bíróság akkori elnöke, a svájci Luzius Wildhaber által támogatott javaslat szerint a Bíróság a jövőben nem foglalkozna olyan kérelmekkel, melyek megítélése szerint nem vetnek fel lényeges kérdéseket. Ez a rendkívül bizonytalan feltétel felhatalmazta volna a Bíróságot arra, hogy már-már „európai alkotmánybíróságként” válogathasson az elé terjesztett kérelmek közül, eltolva az ítélezés hangsúlyát az iránymutató, jogvédelmet továbbfejlesztő esetjog javára az egyéni jogsérelmek orvoslása felől.⁸⁹ Az Európa Tanács keretében működő Emberi Jogok Irányító Bizottsága (*Steering Committee for Human Rights*, francia elnevezése alapján közismert rövidítése: CDDH) 2003. április 4-i jelentésében egyértelműen ezt a „*de minimis non curat praetor*” elvét támogatta, és némi modellszámításként úgy ítélte meg, hogy a jelentés elfogadását megelőző teljes hónapban, 2003 februárjában a Bíróság elé került 406 ügyből 19 (az ügyek mintegy 5 %-a) ezen új elfogadhatósági kritérium áldozatául esett volna.⁹⁰ Az Állandó Bizottság jelentése szerint ilyen jelentéktelen ügynek minősülnek az 500 eurónál kisebb értékű ügyek, a szomszédok közötti viták, vagy éppen a nyugdíj kézbesítésének helyével kapcsolatos ügyek adott esetben.⁹¹ Álláspontom szerint a jelentős hátránynak egy többé-kevésbé objektív értékhatárhoz kötése rendkívül veszélyes volna: elképzelhető, hogy egy kelet-európai nyugdíjas kérelmező számára 400 euró is rendkívül súlyos anyagi hátrányt jelent, miközben egy nyugat-európai vállalkozó számára 1000 euró sem feltétlenül jelent olyan összeget, melyet a havi kiadásai között különösebben „megérezne”. Érdekes ugyanakkor megjegyezni, hogy a CDDH szerint az új elfogadhatósági kritérium nagyobb részben a tisztességes eljáráshoz való jogot (azon belül is az eljárások ésszerű időn belül történő befejezésének követelményét) rögzítő 6. cikkel, kisebb részben pedig (a diszkrimináció fokától függően) a hátrányos megkülönböztetés tilalmát kimondó 14. cikkel összefüggésben alkalmazható, legalábbis a modellszámítás alapjául szolgáló 2003. februári ügyek tekintetében.⁹² A hátrányos megkülönböztetés tilalma tekintetében azonban megjegyzést érdemel, hogy mindaddig, amíg a Bíróság esetjogában nem tesz egyértelmű különbséget a közvetlen és közvetett diszkrimináció esetei között, illetőleg nem különíti el egyértelműen a hátrányos megkülönböztetés alapjául szolgáló indokok vizsgálatát, addig ez utóbbi megjegyzés megítélésem szerint utópisztikusnak tűnik.⁹³

A jelentés csak mellékesen, egy lábjegyzet erejéig jegyzi meg, hogy néhány szakértő nem támogatta ezt a javaslatot, mert az az egyéni panaszjog lényegét korlátozná.⁹⁴ Ez a fajta különbségtétel azért is különösen érdekes, mert maga a 14. kiegészítő jegyzőkönyv magyarázó jelentése is rámutat arra, hogy a 14. kiegészítő jegyzőkönyv megalkotásának egyik legfontosabb szempontja az volt, hogy a reform ne érintse az egyéni panaszjog lényegét.⁹⁵ Hogyan fordulhat elő mégis, hogy ilyen jelentős a szakértői álláspontok közötti eltérés a tekintetben, hogy korlátozódik-e az egyéni panaszjog? A magyarázat az egyéni panaszjog megítélésében keresendő. A szakértők többsége ugyanis formális megközelítést alkalmazott, mely szerint az egyéni panaszjog azt jelenti, hogy „*bárki, aki azt állítja magáról, hogy az Egyezményben védett jogok és szabadságok megsértésének áldozata, ügyét a Bíróság elé terjesztheti*”, és hogy „*minden egyéni kérelem elfogadhatóságát meg kell*

---

⁸⁹ WELLER Mónika, *Az európai emberi jogi rendszer reformja: egy új elfogadhatósági kritérium. Ami a tizennegyedik jegyzőkönyv magyarázó jelentéséből kimaradt. Acta Humana*, 2004. évi 4. sz. 79.

⁹⁰ *Impact Assessment of Some Reform Proposals Under Consideration*, CDDH-GDR (2003) 017, 9.

⁹¹ *Guaranteeing the Long-term Effectiveness of the European Court of Human Rights*, CDDH (2003) 006 final, http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3._committees/01.%20steering%20committee%20for%20human%20rights%20%28cddh%29/04.%20working%20documents/2003/2003_006final_en.asp#TopOfPage (2013. december 3-i letöltés.)

⁹² *Impact Assessment of Some Reform Proposals Under Consideration*, CDDH-GDR (2003) 017, Annex.

⁹³ Erre vonatkozóan részletesen lásd: SZEMESI Sándor, *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*, Complex, Budapest, 2009.

⁹⁴ Lásd a jelentés 3. lábjegyzetét.

⁹⁵ *Explanatory Report*... 10-11.

*vizsgálni*⁹⁶, ami kétséget kizáróan megvalósul az új elfogadhatósági kritérium beiktatásával is. A kisebbség (különösen Ausztria, Finnország és Magyarország szakértői) ezzel szemben úgy ítélték meg, hogy az egyéni panaszjog lényegét tekintve a jogorvoslathoz való jogot jelenti, melynek nem az a tartalma, hogy bárki kérelmet nyújthat be a Bírósághoz belátása szerint, hanem sokkal inkább az, hogy a kérelmeket érdemben is megvizsgálja a Bíróság – mely megközelítésben viszont nyilvánvalóan a jog korlátozását jelenti a javaslat.

Egyes ítéletek különvéleményeiben már 2010. június 1-jét megelőzően is utaltak arra a bírák, hogy a kérelmező nem szenvedett jelentős hátrányt, ekként beadványával érdemben nem is kellene foglalkozni: a *Micallef ügyben* a Bíróságnak az eljárások ésszerű időn belüli lefolytatásának követelményét kellett vizsgálnia a máltai nemzeti bíróság egy olyan ügyével kapcsolatosan, melynek alapja két szomszéd jogvitája volt: egyikük a kimosott ruhákat a másikuk udvarára terítette ki száradni.⁹⁷ Az ügy egészen a strasbourgi bíróság Nagykamarájáig jutott el, ahol is a kisebbségben maradó Costa, Jungwiert, Kovler és Fura bírák azt a költőinek szánt kérdést tették fel, hogy a kérdéses ügy biztosan olyan súlyúnak tekinthető, mint amivel a Bíróságnak, pláne annak Nagykamarájának foglalkoznia kell? A négy bíró álláspontja szerint a kérelmet joggal való visszaélésként kellett volna kezelni, és ekként az Egyezmény kérelem elbírálásakor hatályos 35. cikk (3) bekezdése alapján érdemi vizsgálat nélkül elutasítani.⁹⁸ Megjegyzendő, hogy hasonló hivatkozásra a bepanaszolt kormányok oldaláról is hozható példa.⁹⁹ *De facto* a Bíróság már korábban is alkalmaz(hat)ta ezen elfogadhatósági kritériumot, például amikor joggal való visszaélésként értékelte és ekként elfogadhatatlannak nyilvánította egy 4500 eurós fizetéssel rendelkező német állampolgárnak az általa vásárolt magnézium-tabletta árából 7,99 euró vissza nem térítése miatt benyújtott panaszát, tekintettel (a pertárgyértéken túl) a Bíróság ügyterhére, valamint arra, hogy ez egy nemzetközi bíróság, melynek ennek megfelelő komolyságú ügyekkel kell foglalkoznia.¹⁰⁰

Az új elfogadhatósági kritérium első alkalmazására már rögtön 2010. június 1-jén, a 14. kiegészítő jegyzőkönyv hatályba lépésének napján sor került, amikor is a Bíróság elutasította a kérelmezőnek egy román busztársasággal szemben 90 euró kártérítés megfizetése iránt zajló, és az eljárás feltételezett tisztességtelensége miatt a strasbourgi bírósághoz kerülő ügyét.¹⁰¹ A Bíróság (helyesen) már ebben az első ügyében is kitért arra, hogy önmagában a 90 eurós összeghatár még nem feltétlenül adna alapot a kérelem elutasítására, de amennyiben a követelt összeg nagyságát a kérelmező anyagi helyzetéhez viszonyítva vizsgáljuk, a kérelem elfogadhatatlanná nyilvánítása az egyetlen lehetséges helyes döntés. Ez azt is jelenti, hogy (szemben egyes korábbi törekvésekkel) nem határozható meg olyan összeghatár, amely alatt minden esetben kijelenthető, hogy a kérelmező nem szenvedett jelentős hátrányt, bár aligha valószínű, hogy elképzelhető Európában olyan élethelyzet, ahol a kevesebb, mint 1 eurónak (22,50 rubel) megfelelő összegű illeték vissza nem térítése miatti eljárásban sikerülne a panaszosnak jelentős hátrányt valószínűsíteni.¹⁰² Az elszenvedett kár mértékén túlmenően ugyanis minden esetben vizsgálni kell a kérelmező szubjektív érzéseit is az őt ért sérelem tekintetében – hiszen az adott esetben olyan jellegű is lehet, mely pénzben nem feltétlenül fejezhető ki.

A jelentős hátrány mint elfogadhatósági kritérium immár hároméves gyakorlatának vizsgálata során a Bíróság esetjoga alapján különbséget tehetünk azon ügyek között, ahol a

---

⁹⁶ *Explanatory Report*... 10., 39.

⁹⁷ ECHR, *Micallef kontra Málta*, a Nagykamara 2009. október 15-i ítélete (ügyszám: 17056/06).

⁹⁸ ECHR, *Micallef kontra Málta*, a Nagykamara 2009. október 15-i ítélete (ügyszám: 17056/06), Costa, Jungwiert, Kovler és Fura bírák részben eltérő véleménye, 1.

⁹⁹ ECHR, *Koumoutsea and others kontra Görögország*, 2003. március 6-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 56625/00).

¹⁰⁰ ECHR, *Bock kontra Németország*, 2010. január 19-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 22051/07).

¹⁰¹ ECHR, *Ionescu kontra Románia*, 2010. június 1-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 36659/04).

¹⁰² ECHR, *Korolev kontra Oroszország*, 2010. július 1-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 25551/05).

kérelmezők az őket ért anyagi hátrányra hivatkoztak, valamint azon ügyek között, ahol a felhívott hátrány nem pénzben kifejezhető volt.

A pénzben kifejezhető hátrány jelentőségének vizsgálata során a Bíróság mindenekelőtt hangsúlyozta, hogy ebben a körben kizárólag csak a vagyoni kártérítés mértékét veheti figyelembe, a nem vagyoni kártérítés összegét nem.¹⁰³ A Bíróság eddigi esetjoga alapján nagyjából 500 eurónál húzható meg az a határvonal, mely alatt a kérelmező nagy valószínűséggel nem szenvedett jelentős hátrányt.¹⁰⁴ Az összehatár azonban nem értelmezhető mereven, hanem minden alkalommal figyelembe kell venni a kérelmező (elsősorban anyagi) helyzetét is.¹⁰⁵

Sokkal nehezebb azonban abban az esetben a jelentős hátrány meglétét vizsgálni, ha a kérelmező nem pénzbeli károsodásra hivatkozik, hanem például a bírósági eljárások elhúzódására, vagy a személyes szabadságától való megfosztásra. A Bíróság megítélése szerint azokban az esetekben, ahol a kérelmező nincs szabadlábon (akár előzetes letartóztatását, akár jogerős szabadságvesztés büntetését tölti), a szabadságának elvonásával kapcsolatos kérdések minden esetben kizárják az arra történő hivatkozást, hogy a kérelmező ne szenvedett volna jelentős hátrányt.¹⁰⁶ Amennyiben azonban az előzetes letartóztatásban töltött időtartamra, és ezzel összefüggésben a bírósági eljárás időtartamára tekintettel a jogerős ítéletben csökkentik a kérelmező büntetését, azt adott esetben a Bíróság úgy ítéli meg, hogy az őt ért sérelem nem tekinthető immáron jelentősnek.¹⁰⁷

A jelentős hátrány vizsgálata során azonban az Egyezmény tartalmaz két olyan „segédszabályt”, melyekre tekintettel akkor sem utasítható el a kérelem, ha a kérelmező ugyan nem szenvedett jelentős hátrányt, ám ezen körülmények valamelyike fennáll. A Bíróság folytatja a kérelem vizsgálatát, amennyiben ugyan a kérelmező nem szenvedett jelentős hátrányt, de az Egyezményben foglalt emberi jogok tiszteletben tartása ezt mégis szükségessé teszi, vagy azért, mert valamilyen szisztematikus jogsértés gyanúja merül fel (mely akár egy *pilot* eljárás alapját is képezheti), vagy pedig azért, mert nyomós közérdek indokolja az ügy vizsgálatát. Így például annak ellenére, hogy a kérelmezőt csak 17 eurónak megfelelő összegű büntetésre ítélték a román hatóságok, a Bíróság elfogadhatónak nyilvánította a kérelmet, mert az a román jog megváltozását követő első olyan ítélet volt, amely az ártatlanság vélelme és a fegyveregyenlőség elve gyakorlati alkalmazásával kapcsolatos kételyeket vetett fel.¹⁰⁸

A másik kiegészítő rendelkezés szerint nem alkalmazható a jelentős hátrány hiányában történő elutasítás, amennyiben az ügyet a hazai bíróságok nem vizsgálták meg megfelelően. Lényeges hangsúlyozni, hogy a „megfelelően” (duly) kifejezés nem abban a szigorú értelemben értendő, mint ahogy azt a tisztességes eljáráshoz való jogot tartalmazó 6. cikk megköveteli: adott esetben akár egy kisebb eljárási szabálysértés elkövetése ellenére is „megfelelő” lehet az ügy kivizsgálása ezen elfogadhatósági kritérium szemszögéből nézve. Így például, amennyiben az ítéletet nem hirdették ki nyilvánosan, az jó eséllyel a 6. cikk követelményeinek megsértéseként értékelhető – kivéve ha a kérelmező nem szerepelt félként ebben az eljárásban, ekként nem szenvedett jelentős hátrányt a nyilvános kihirdetés elmaradásával.¹⁰⁹

---

¹⁰³ ECHR, *Kiousi kontra Görögország*, 2011. szeptember 20-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 52036/09).

¹⁰⁴ *The new admissibility criterion under Article 35 § 3 (b) of the Convention: case-law principles two years on*. European Court of Human Rights, 2012, 11. pont.

¹⁰⁵ ECHR, *Fernandez kontra Franciaország*, 2012. január 17-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 65421/10).

¹⁰⁶ ECHR, *Van Velden kontra Hollandia*, 2011. július 19-i ítélet (ügyszám: 30666/08).

¹⁰⁷ ECHR, *Gagliano Giorgi kontra Olaszország*, 2012. március 6-i ítélet (ügyszám: 23563/07).

¹⁰⁸ ECHR, *Nicoleta Gheorghe kontra Románia*, 2012. április 3-i ítélet (ügyszám: 23470/05).

¹⁰⁹ ECHR, *Jancev kontra Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság*, 2011. október 4-i elfogadhatósági határozat (ügyszám: 18716/09).

4.5 Az Emberi Jogok Európai Bírósága eljárási lehetőségeinek bővítése – a *pilot judgment* eljárás

A 14. kiegészítő jegyzőkönyv szövegezése során az Emberi Jogok Európai Bírósága indítványozta egy olyan új eljárás jogi alapjainak megteremtését, mely alkalmas arra, hogy a Bíróság tömegesen benyújtott panaszok esetén egyes ügyeket kiemelhessen („*pilot ügyek*” vagy magyarosabban vezető ügyek) és eldönthessen (miközben a többi folyamatban levő, ún. ismétlődő („*repetitive*”) ügyben semmilyen érdemi lépést nem tesz), melyet követően, amennyiben az szükséges, az érintett tagállam köteles legyen olyan belső jogorvoslati lehetőséget teremteni, mely a Bíróság által kiemelt ügy eldöntését követően a nemzeti jogban a strasbourgi bíróság döntésének megfelelően zárja le a tömegesen benyújtott és a Bíróság által még érdemben nem vizsgált ügyeket.¹¹⁰ A kiegészítő jegyzőkönyv szövegezését irányító bizottság (*Steering Committee for Human Rights*, a bizottság francia elnevezése alapján közismert rövidítése szerint: CDDH) ezzel csak részben értett egyet: úgy ítélte meg, hogy meglehetősen nehéz volna jogilag egy ilyen jellegű tagállami kötelezettséget kötelező jelleggel bevezetni,¹¹¹ azonban nem látta akadályát az új eljárás megteremtésének, az Emberi Jogok Európai Egyezménye módosítása nélkül.¹¹² A CDDH megítélése szerint ugyanis a *pilot judgment* eljárás Bíróságra vonatkozó része pusztán a Bíróság ügyrendjének módosításával is megteremthető.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Res(2004)3 számú határozatában¹¹³ felhívta a Bíróság figyelmét, hogy azon jogsértést megállapító ítéleteiben, melyekben a bepanaszolt tagállam jogrendjének valamilyen rendszerszintű hibája fedezhető fel és amely ügyekben feltételezhető, hogy nagy számú kérelem kerül a Bírósághoz benyújtásra, segítse a bepanaszolt tagállamot a panaszos(ok) és a tagállam számára is megfelelő megoldás megtalálásában oly módon, hogy igyekezzen azonosítani a tagállami jogrendszer azon hibáját, mely a tömeges jogsértéseket okozhatja. A Bíróság ítéleteinek ilyen jellegű kiegészítése egyben a Miniszteri Bizottság munkáját is segíti, melynek feladata egyebek között a strasbourgi bíróság ítéletei végrehajtásának ellenőrzése. A Miniszteri Bizottság szerint a strasbourgi bíróság mindezt az Emberi Jogok Európai Egyezménye 46. cikke alapján teheti meg, melynek értelmében „*A Magas Szerződő Felek vállalják, hogy magukra nézve kötelezőnek tekintik a Bíróság végleges ítéletét minden ügyben, amelyben félként szerepelnek.*”

A *pilot judgment* eljárás azonban szükségképpen feltételezi azt is, hogy az érintett államok hajlandóak legyenek a Bíróság által azonosított szisztematikus jogsértések orvoslására – mely hajlandóság jogi kikényszeríthetősége legalábbis bizonytalannak tűnik. Közvetett módon ezt a megállapítást támasztja alá az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec(2004)6 számú ajánlása¹¹⁴ is, melyben a tagállamok számára a Miniszteri Bizottság azt ajánlotta, hogy a Bíróság olyan ítéleteit követően, melyek valamilyen strukturális vagy szisztematikus jogalkotási vagy jogalkalmazási hibára vagy hiányosságra hívták fel a figyelmet, szükség esetén újabb hatékony jogorvoslati fórumot teremtsenek a nemzeti jogukban, elkerülendő, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága a nemzeti jog ugyanazon hibájából vagy hiányosságából adódóan ismétlődő ügyekkel legyen kénytelen foglalkozni. A Miniszteri Bizottság az ajánlásában kifejezetten hivatkozott az Emberi Jogok Európai Egyezménye által megteremtett igényérvényesítési mechanizmus szubszidiárius voltára a nemzeti jogorvoslati lehetőségekkel szemben,¹¹⁵ mely elvből logikusan következik a tagállamok azon lehetősége, hogy mindaddig, míg a Bíróság

¹¹⁰ ECHR *position paper of 12 September 2003*, 43-46. pontok.

¹¹¹ CDDH(2003)026 Addendum I Final, 20. pont.

¹¹² CDDH(2003)026 Addendum I Final, 21. pont.

¹¹³ *Resolution Res(2004)3 of the Committee of Ministers on judgment revealing an underlying systemic problem*, adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004.

¹¹⁴ *Recommendation Rec(2004)6 of the Committee of Ministers to member states on the improvement of domestic remedies*.

¹¹⁵ Lásd az ajánlás mellékletének 13. pontját.

érdemben el nem bírálta ezeket az ügyeket (márpedig, miként azt a későbbiekben részletesen is bemutatom, a *pilot judgment* eljárásnak pont az a lényege, hogy a Bíróság időlegesen felfüggeszti a ki nem választott, ám azonos ügytípusba tartozó ügyek vizsgálatától), a tagállamoknak megmarad az a lehetőségük (sőt, az Egyezmény 13. cikkében foglalt hatékony jogorvoslathoz való jog szemszögéből nézve egyenesen kötelezettségük), hogy a nemzeti jogukban nyújtsanak hatékony jogorvoslatot a panaszosok számára.

Ugyanerre a jogilag ki nem kényszeríthetőségre hívta fel a figyelmet Zagrebelsky bíró a *Hutten-Czapka ügyben*¹¹⁶ hozott nagykamarei ítélethez fűzött különvéleményében, hangsúlyozva, hogy a *pilot judgment* eljárás nem szerepel a Bíróság eljárásának megreformálását célzó 14. kiegészítő jegyzőkönyvben, és az Emberi Jogok Európai Egyezménye már hivatkozott 46. cikke csupán azon, a Bíróság által véglegesen eldöntött ügyekben született ítéletek kötelező erejét mondja ki, amelyben az érintett állam félként szerepel, mely rendelkezésből nem vezethető le a *pilot judgment* eljárás során a bepanaszolt államok számára adott bírósági útmutatások általános kötelező ereje.

Luzius Wildhaber, a strasbourgi bíróság korábbi elnöke az első két, Lengyelországgal szemben zajlott *pilot* eljárást követően nyolc sajátosságát emelte ki az új *pilot judgment* eljárásnak a Bíróság „hagyományos” ítélkezési tevékenységéhez képest.¹¹⁷

1. A Nagykamara jogsértést állapít meg egy olyan ügyben, melynek központi kérdése magánszemélyek nagyobb csoportját is érinti.
2. Ez a jogsértést megalapozó központi probléma számos további, a strasbourgi bírósághoz benyújtott vagy esetleg a közeljövőben feltételezhetően benyújtásra kerülő kérelmet eredményez.
3. A Nagykamara iránymutatást ad az állam számára, hogy milyen intézkedéssel tudja a felmerült problémát kielégítő módon orvosolni.
4. A Bíróság megjelöli, hogy ezt a belső jogi intézkedést oly módon kell bevezetni, hogy a már létező hasonló ügyekben visszamenőlegesen is megoldást jelentsen.
5. A Bíróság a többi hasonló ügy tárgyalását elhalasztja.
6. A Bíróság a *pilot judgment* ítélet rendelkező részében megerősíti a jogi és adminisztratív intézkedések megtételének kötelezettségét.
7. Az igazságos elégtétel kérdésében való döntést a Bíróság elhalasztja mindaddig, míg a bepanaszolt állam a szükséges intézkedéseket meg nem teszi.
8. A Bíróság folyamatosan értesíti az Európa Tanács illetékes szerveit a *pilot* ügy fejleményeiről.

Amennyiben Wildhaber fenti klasszifikációját összevetjük az időközben lezajlott mintegy két tucat *pilot judgment* eljárás alkalmazása gyakorlati tapasztalataival, rögtön szemet szúró, hogy az esetek döntő többségében nem a Nagykamara, hanem valamelyik héttagú kamara tárgyalta a *pilot* ügyet (a lezárult ügyek közül mindössze négyben járt el a Nagykamara, ebből ráadásul kettő az első két *pilot judgment* eljárás volt). Ez meglátásom szerint még akkor is problémás, ha bizonyos esetekben (például a túlságosan elhúzódó nemzeti bírósági eljárások problémájának vizsgálatakor) valóban szükségtelennek tűnik az ügy nagykamarei szintű tárgyalása, azonban a *pilot judgment* eljárások kiemelt szerepe véleményem szerint még ekkor is megkövetelné a konkrét ügyön túlmutató elvi következtetések Nagykamara általi kimondását. Jól látható ugyanakkor az is, hogy a Bíróság meglehetősen nagyvonalúan (más megközelítésben: kiszámíthatatlan módon) kezeli a „számos további” kérelem feltételét, hiszen rendkívül nagy szórást mutat az egyes

¹¹⁶ ECHR, *Hutten-Czapka kontra Lengyelország*, a Nagykamara 2006. június 19-i ítélete (ügyszám: 35014/97).

¹¹⁷ WILDHABER, Luzius, *Pilot Judgments in Cases of Structural or Systemic Problems on the National Level*. In: WOLFRUM, Rüdiger, DEUTSCH, Ulrike (eds.): *The European Court of Human Rights Overwhelmed by Applications: Problems and Possible Solutions*. Berlin, Springer Verlag, 2009, 71.

ügycsoportokhoz tartozó ténylegesen folyamatban levő ügyek száma (már ha az egyáltalán azonosításra került).

Ugyancsak érdekes megemlíteni, hogy egyes esetekben (például az *Ananyev és mások ügyben*¹¹⁸) a Bíróság eltekintett a többi ügy felfüggesztésétől, ami egyértelműen arra utal, hogy a *pilot judgment* eljárásnak a többi folyamatban levő ügyre gyakorolt hatása nagymértékben függ a feltételezett jogsértés természetétől. Érdekes ugyanis megfigyelni, hogy a *pilot* eljárások döntő többsége a tisztességes eljáráshoz való joggal (6. cikk), illetőleg a tulajdonhoz való joggal (első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikk) hozható összefüggésbe – mely ügyek tekintetében meglátásom szerint valóban jogosnak tűnik a Bíróság azon megközelítése, hogy „még egy kis várakozás” érdemben nem rontja tovább a kérelmezők helyzetét. Ez a megközelítés azonban nyilvánvalóan nem alkalmazható azonban olyan esetekben, amikor például a szabadságvesztés büntetésüket töltő kérelmezők a börtönkörülményeket sérelmezik.

Nem minden tanulság nélküli továbbá az a megállapítás sem, hogy a *pilot judgment* ügyek döntő többsége az egykori Kelet- és Közép-Európa (azaz a volt szovjet érdekszférába tartozó) államaival szemben indult, ami egyaránt értékelhető (különösen kellő politikai motiváció birtokában) a Bíróság által ezen államokkal szembeni tendenciózus gyanakvásaként éppúgy, mint ezen államok kevésbé stabil demokratikus működése bizonyítékeként. Ez utóbbi megközelítést támasztja alá inkább meglátásom szerint az a tény, hogy ezen államoknak a nyugat-európaiakhoz képest mintegy fél évszázaddal kevesebb idő állt rendelkezésükre a strasbourgi bíróság és a nyugati demokráciák által kimunkált értékrend átvételére, ráadásul egy, az emberi jogok érvényesítése szempontjából is meglehetősen terhes történelmi örökséggel is súlyosbítva.

A *pilot judgment* eljárás alkalmazásának elengedhetetlen feltétele, hogy (át)értékeljük a strasbourgi bíróság ítéleteinek kötelező erejét és hatályát. Az Egyezmény 46. cikke alapján egyértelműen kijelenthető, hogy az ítéletek kizárólag az érintett államok számára bírnak kötelező erővel – ezt nyilvánvaló módon a *pilot* eljárások sem kérdőjelezzik meg. A 46. cikket az 1. cikkel együtt olvasva ugyanakkor álláspontom szerint levezethető olyan értelmezés, miszerint az Egyezményben foglalt emberi jogok és alapvető szabadságok biztosításának kötelezettsége alapján az elmarasztalt állam köteles a jövőre nézve olyan intézkedéseket fogyanatosítani, mely a hasonló marasztaló ítéleteket képes megelőzni. Ugyanerre az eredményre juthatunk, ha az államok nemzetközi felelősségéről szóló 2001. évi tervezet 30. cikke alapján közelítjük meg a kérdést. Eszerint ugyanis a nemzetközi jogsértő cselekedetért felelős állam többek között köteles „a meg nem ismétlésre vonatkozó megfelelő biztosítékokat és garanciákat feljárnani, ha a körülmények megkívánják”.

Ezt az értelmezést az „élő jog” (*living instrument*) koncepciója segítségével is alá lehet támasztani, melynek lényege, hogy a Bíróság sokszor és következetesen hangoztatott álláspontja szerint az Emberi Jogok Európai Egyezményét az értelmezés időpontjában fennálló körülmények között (és nem pedig a részes államok szerződésalkötés kori akaratára tekintettel) kell értelmezni.¹¹⁹ Ugyan kétségtelen, hogy az „élő jog” koncepcióját a korábbiakban a Bíróság kizárólag az Egyezményben foglalt egyes jogosultságok tartalmának kibontása során vizsgálta, de nemzetközi jogi értelemben az Egyezmény 46. cikke pont ugyanazokkal a tulajdonságokkal bír, mint az egyes konkrét jogosultságokat tartalmazó cikkek. Ezt a megközelítést erősíti továbbá a Miniszteri Bizottság már idézett ajánlása is, mely ugyan formális kötelező erővel nem rendelkezik, de legalábbis az Európa Tanács tagállamai többségének bátorítását (és ekként a *pilot judgment* eljárás létjogosultságának elvi alapjait) is jelzi.

Bármennyire is helytállónak tűnik az államok nemzetközi felelősségéről szóló tervezet mint *lex generalis* felhívása a konkrét esetben, miként a további közvetettnek tekinthető érvek is alkalmasak lehetnek a *pilot judgment* eljárás létjogosultsága igazolására, mégis legalábbis problematikusnak érzem, hogy a strasbourgi bíróság, mint egy *lex specialis* felelősségi rezsím

¹¹⁸ ECHR, *Ananyev and others kontra Oroszország*, 2012. január 10-i ítélet (ügyszám: 42525/07 60800/08).

¹¹⁹ ECHR, *Tyren kontra Egyesült Királyság*, 1978. április 25-i ítélet (ügyszám: 5856/72), 31. pont.

működtetője mindezt kifejezett felhatalmazás hiányában, ráadásul konkrét határidő tűzésével maga írja elő az érintett államok számára. Ugyanakkor az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy ez a nem kellően precíz jogi háttér nem feltétlenül eredményezi a *pilot judgment* eljárás hatékonyságvesztését: mindössze egy (Ukrajna elleni) esetben jelenthető ki bizonyosan, hogy az érintett állam nem hajtotta végre a strasbourgi bíróság döntését¹²⁰, ráadásul figyelemmel arra, hogy a konkrét ítélet maradéktalan végrehajtása komoly anyagi terhet rótt (volna) az ukrán államra, okkal feltételezhető, hogy emögött nem is annyira a strasbourgi bírósággal szembeni ellenkezés, mintsem költségvetési megfontolások állnak. Azonban annak megítélése, hogy az „eddigi tapasztalatok” mennyire vehetőek komolyan, szintén nehéz kérdés, hiszen nem állapítható meg egyértelműen, mely szempontok alapján, mely potenciális ügyekben merült fel egyáltalán a strasbourgi bíróság előtt a *pilot judgment* eljárás alkalmazásának lehetősége, ekként nem zárható ki, hogy egyes esetekben az előzetesen felmért „rejtett ellenállás” miatt az Emberi Jogok Európai Bírósága inkább már eleve eltekintett a *pilot* eljárás alkalmazásától, vállalva a hasonló ügyek egyenként történő eldöntésének terhét a saját tekintélye megőrzése érdekében.

Annak érdekében azonban, hogy a *pilot judgment* eljárás képes legyen betölteni azt a kiemelt szerepet, melyet a Bíróság is szánt neki, több fontos, az eljárás érdemét érintő elem egyértelmű rögzítését tartom feltétlenül kívánatosnak.

Rendkívül fontosnak tartanám egy olyan egyértelmű szempontrendszer rögzítését, mely alapján megállapítható, milyen elvek mentén kerül egy-egy ügycsoport kiválasztásra a *pilot judgment* eljárás lefolytatására. A strasbourgi bíróság esetjogából is tudunk olyan ügyeket felhozni példaként, ahol a relatíve nagy számú hasonló ügy ellenére nem került sor *pilot* eljárás lefolytatására – gondoljunk csak az Észak-Ciprusi Török Köztársaságban felmerülő egyes tulajdonjogi kérdésekre az elhíresült *Loizidou-ítélet* nyomán.¹²¹ Ugyanakkor arra is találhatunk példát, ahol a strasbourgi bíróság annak ellenére határozott a *pilot* eljárás lefolytatása mellett, hogy mindössze 18 hasonló folyamatban levő ügy szerepelt a Bíróság nyilvántartásában.¹²²

Ehhez szorosan kapcsolódóan nem kerülhető meg az a kérdés sem, hogy pontosan ki és milyen eljárásban is dönt a *pilot* eljárás alkalmazása kérdésében: bár elméletileg nincs annak akadálya, hogy ezt a felek is javasolják, de nyilvánvalóan sem a konkrét egyedi panaszosnak, sem pedig a bepanaszolt államnak nem fűződik közvetlen érdeke egy ilyen eljárás lefolytatásához.

Az ügycsoportok kiválasztását követő következő, a Bíróság Hivatalára rendkívül nagy felelősséget róó lépés a hasonló ügyek közül a *pilot* ügy kiválasztása, hiszen a kérelmezők az esetek döntő többségében kizárólag az ügyekkel szorosan összefüggő tényeket és körülményeket említik meg a beadványukban, és nem térnek ki azok tágabb aspektusaira. Arra is találunk ugyanakkor példát, amikor a kiválasztást tulajdonképpen nem is a Bíróság végezte el, hanem már korábban a Miniszteri Bizottság minősített egy problémát szisztematikusnak.¹²³

Szintén rendkívül fontosnak tartom, hogy a *pilot* ügyekben a Bíróság minden esetben soron kívül járjon el, hiszen míg a kiválasztott ügyben belátható időn belül születhet strasbourgi bírósági ítélet, addig az eljárásnak pont az az egyik értelme, hogy a többi hasonló ügyben a Bíróság nem tesz további lépéseket, amíg a *pilot* ügy sikeresen le nem zárul (vagy az érintett állam együttműködésének hiányában a lezárásra rendelkezésre álló határidő eredménytelenül el nem telik). Kétségtelen, hogy formálisan ezt a sürgősségi eljárást a Bíróság eljárási szabályzata jelenleg

---

¹²⁰ ECHR, *Yuriy Nikolayevich Ivanov kontra Ukrajna*, 2009. október 15-i ítélet (ügyszám: 40450/04).

¹²¹ Itt csupán „kvázi-pilot eljárás” lefolytatására került sor a *Xenides-Arestis kontra Törökország* ügyben. ECHR, *Xenides-Arestis kontra Törökország*, 2005. december 22-i ítélet (ügyszám: 46347/99), ugyanis nem az ítélet rendelkező része tartalmazza az elmarasztalt török állam számára a hasonló ügyek megoldása érdekében megteendő lépéseket. 2005 decemberében mintegy 1500 hasonló ügy volt a strasbourgi bíróság előtt folyamatban.

¹²² Lásd: ECHR, *Hutten-Czapka kontra Lengyelország*, a Nagykamara 2006. június 19-i ítélete (ügyszám: 35014/97).

¹²³ ECHR, *Ivanov kontra Ukrajna*, 2009. október 15-i ítélet (ügyszám: 40450/04.). LEACH, Philip, HARDMAN, Helen, STEPHENSON, Svetlana, BLITZ, Brad K., *Responding to Systemic Human Rights Violations*. Intersentia, 2010, 174.

is tartalmazza, ám például a magyar szolgálati nyugdíj-ügyek vonatkozásában legalábbis megkérdőjelezhető az, hogy a Bíróság valóban soron kívül kezelné ezen ügyeket.¹²⁴

A *pilot judgment* eljárás alkalmazása szükségképpen maga után kell, hogy vonja a Bíróság és a Miniszteri Bizottság közötti kapcsolat átértékelését is.¹²⁵ A korábbi években egyértelműen a Miniszteri Bizottság feladata volt annak vizsgálata, hogy az elmarasztalt állam eleget tett-e az ítéletben foglaltaknak – ami mindaddig, míg lényegében csak egy meghatározott összegű kártérítés megfizetését jelentette, meglehetősen könnyen nyomon követhető volt. A *pilot judgment* eljárás alkalmazásával azonban nem pusztán azzal bővül ez a szerepkör, hogy meg kell vizsgálni, változtatott-e az elmarasztalt állam a nemzeti jogrendszerén, hanem azt is, hogy ez a változtatás összhangban van-e a *pilot* ítéletben foglaltakkal és alkalmas-e a kívánt joghatás elérésére. Ennek megállapítása során azonban a Miniszteri Bizottságnak, mint politikai szervnek, és a strasbourgi bíróságnak, mint jogi szervnek, teljeskörűen együtt kell működnie azzal, hogy a jogi megfelelés vizsgálatát egyértelműen a strasbourgi bíróság hatáskörében kell, hogy maradjon. Ezt támasztja alá a 14. kiegészítő jegyzőkönyvvel módosított 46. cikk is, mely megteremtette annak lehetőségét, hogy a Miniszteri Bizottság egy ügyet a Bíróság elé utaljon annak megvizsgálása céljából, hogy az érintett állam eleget tett-e az ítéletben foglaltaknak. Nem nehéz ugyanakkor azonosulni azzal az állásponttal, hogy ennek a rendelkezésnek kizárólag akkor van értelme, ha a Bíróság ítélete olyan rendelkezéseket is tartalmaz, melyek végrehajtása érdemben is vizsgálható.

A *pilot judgment* eljárás talán legnagyobb gyengeségét ennek ellenére is (vagy pont, hogy éppen ezért) az ítéletben foglaltak végrehajtásának elmulasztására vonatkozó jogkövetkezményekben (vagyis inkább azok hiányában) érzem. Jelenleg a már említett, a 14. kiegészítő jegyzőkönyvvel módosított 46. cikk (4) bekezdése értelmében ugyanis „*amennyiben a Miniszteri Bizottság úgy találja, hogy valamely Magas Szerződő Fél megtagadja a végleges ítélet végrehajtását egy olyan ügyben, amelyben félként szerepel, akkor ezen Szerződő Fél formális értesítését és a Bizottságban részvételre jogosult képviselők kétharmados többségi szavazatával elfogadott határozatának meghozatalát követően a Bizottság a Bíróságtól kérheti annak a kérdésnek az eldöntését, hogy ez a Szerződő Fél elmulasztotta-e az 1. bekezdés alapján őt terhelő kötelezettség teljesítését*”. Ilyen mulasztás esetén azonban tulajdonképpen a Bíróság kezében egyetlen eszköz marad csupán: a felfüggesztett hasonló ügyek folytatása, és azokban a bepanaszolt állam elmarasztalása, ami legfeljebb áttételesen értékelhető igazi kényszerítő erőként. Sokkal hatásosabb volna az a (strasbourgi eljárásrendtől eddig teljes mértékben idegen és az időről időre a Bíróság túlzott aktivizmusa ellen kampányoló államokat látva kétségtelenül legalábbis utópisztikusnak tűnő) megoldás, melyet például az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 260. cikke teremt az Európai Unió Bírósága számára: eszerint, ha az Európai Unió Bírósága megállapítja, hogy egy tagállam nem hajtott végre valamely ítéletet, a Bíróság végső soron átalányösszeg vagy kényszerítő bírság megfizetésére is kötelezheti. Egy ilyen rendelkezés Emberi Jogok Európai Egyezményébe történő iktatása azonban szükségképpen az Emberi Jogok Európai Bírósága hatásköreinek tagállamok rovására történő növelését jelentené, ekként elfogadása napjainkban meglehetősen illuzórikusnak tűnik.

---

¹²⁴ 2011. decemberében és 2012. januárjában rövid idő alatt közel 8 ezer olyan kérelmet nyújtottak be a Bírósághoz Magyarországgal szemben, melyek a fegyveres és rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjainak korhatár előtti szolgálati nyugdíj-jogosultságának adómentes nyugdíjból adóköteles járandósággá történő átalakítását (és ekként a panaszosok tulajdonhoz való jogának önállóan és a hátrányos megkülönböztetés tilalmával együttesen olvasott megsértésének lehetőségét vetik fel). A Bíróság tájékoztatása szerint egy vagy néhány ügyet a Bíróság soron kívül, vezető („*pilot*”) ügyként fog megvizsgálni, a többi ügyben pedig ennek megtörténteig nem kerül sor semmilyen eljárási lépésre.

¹²⁵ GERARDS, Janneke, *The pilot judgment procedure before the European Court of Human Rights as an instrument for dialogue*. In: CLAES, Monica, POPELIER, Patricia (eds), *Constitutional Conversations*. Intersentia, Antwerp, 2012, 388.

A habilitáció témaköréhez kapcsolódó megjelent és megjelenés alatti publikációk

Emberi jogok Európában – gondolatok az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Európai Unió viszonyáról. In: GÖRGÉNYI Iлона, HORVÁTH M. Tamás, SZABÓ Béla, VÁRNAY Ernő (szerk.), *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis V.*, 2006., 179-198. o.

Az Európai Unió és a közösségi jog szerepe az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. *Acta Humana*, 2006/2. szám, 50-68. o.

Egy új elfogadhatósági kritérium – a jelentős hátrány vizsgálata az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. *Pro Futuro*, 2011/1. szám, 131-138. o.

Környezetvédelmi kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. In: RAISZ Anikó (szerk.), *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai. Miskolc*, 2012, 175-184. o.

A *ratione personae* elfogadhatósági kritérium vizsgálata az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. *Jogtudományi Közöny*, 2012/3. szám, 123-130. o.

A jelentős hátrány vizsgálata az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. In: *A komáromi Selye János Egyetem 2013-as „Új kihívások a tudományban és az oktatásban” Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete, Gazdaságtudományi szekció*, 2013. (ISBN: 978-80-8122-074-6) 359-366. o.

Egy lehetséges válasz a szisztematikus jogsértésekre: a pilot judgment eljárás az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. In: *Collegium Doctorum jubileumi konferencia utókiadványa, Bíbor Kiadó, Miskolc*, 2013. (ISBN 978-963-9988-50-7), 6 p.

Questions of environmental protection in the practice of the European Court of Human Rights. In: Marcel SZABÓ (ed.), *Hungarian Yearbook of International Law and European Law. Eleven Publishing*, 2013. 241-257. o.

Az emberi jogok európai őrének új fegyvere: a *pilot judgment* eljárás a strasbourgi bíróság gyakorlatában. In: *Jog-Állam-Politika* 2013/2. szám, 47-64. o.

New weapon of the Strasbourg Court (?): The Pilot Judgment Procedure at the European Court of Human Rights. In: Marcel SZABÓ (ed.), *Hungarian Yearbook of International Law. Eleven Publishing*, 2014. (megjelenés alatt)